

Aylık Tarih

Yıl: 3 Sayı : 25 Mart 2025

**Rodos'daki Türk-Osmanlı Eserleri
Güzel Sanatlar Birliği**

Hafsa Sultan

**Tarih Boyunca Çöpgüler
Türkiye'nin İlk Metrosu**

**İzmir'in İşkali
İftar Sofraları**

Selam Veren Yeniçeri

İstanbul'un Aynası (Mir'at-ı İstanbul)

Eski İstanbul Abideleri ve Binaları

İçindekiler

Rodos'daki Osmanlı-Türk Eserleri 3

Güzel Sanatlar Birliği 10

Hafsa Sultan 17

Tarih Boyunca Çöpçüler 18

Türkiye'nin İlk Metrosu 22

İzmir'in İşkali 26

İftar Sofraları 30

Selam Veren Yeniçeri 34

İstanbul'un Aynası (Mir'at-ı İstanbul) 36

Eski İstanbul Abideleri ve Binaları 42

Rodos'daki Osmanlı-Türk Eserleri

*Ege'de,
Güneybatı Anadolu'nun doğal bir uzantısı olan
Rodos adası, eski çağlarda çeşitli işgalve egemenliklere sahne olmuş,
Bizans devrini yaşamış, 1309'da Malta Şövalyelerinin eline geçmişti.*

M.Kamil Dürüst

Röleve ve Restorasyon Dergisi. Vakıflar Genel Müdürlüğü. Ankara. 1982

Rodos'un Hac yolu üzerinde bulunması, Şövalyelerin düşmanca hareketleri ve ada korsanlarının Osmanlılara daima hücum etmeleri nedeni ile adanın Şövalyelerden alınarak Türk topraklarına katılmasını, Yavuz Sultan Selim, oğlu Kanuni'den istemişti. 1522'de Kanuni Sultan Süleyman'ın bizzat katıldığı kuşatmada ada alınmış, yeni bir barış ve güvenlik devri başlamıştı. Bu, adanın 1912'de İtalyanlar tarafından işgaline kadar 390 yıl devam etmişti.

Türklerin, diğer ülkelerde olduğu gibi Rodos'ta da, ilk işleri kendi kültür ve yaşantılarına uygun askerî, dinî ve sivil mimarî binalarını yapmaktı.

Kanuni'nin Rodos'taki ilk emirnamesi de adanın Türk bayındırlığına ait ferman olmuştu.

"Bir medrese ile bir imaretin tesis ve idamesi ef'ali haseneden olmakla olsunretle ferman ederim ve aynı zamanda beş caminin dinimiz ahkâmının icra ve ifasına tahsis edilmesini emreylerim."

Türkler, imar hareketlerinde mevcut eski yapılardan da yararlanmayı ihmal etmemişlerdi. Bu nedenle hem daha az mâli külfete girmişler ve hem de tarihî eser niteliğindeki mabetleri, önemli binaları onarmışlardır. Böylece pek çok bina tarihî ve mimarî özelliğini kaybetmeden günümüze kadar gelebilmiştir.

Bugün adada klâsik Rodos'un esas

yapıları en ince detayına kadar incelenmiş, hatta yer altları araştırılmış, bu inceleme ve araştırma sonuçları da geniş bir şekilde yayınlanmıştır. Bu konuda pek çok kitap, broşür ve malzeme mevcuttur.

Ne yazık ki, Rodos'taki Türk İslâm Sanatı konusunda ise ancak bir tek eser vardır.

İtalyan mimarı Hermes Balducci tarafından hazırlanan bir eser 1932'de "Architectura Turca Rodi - Rodos'ta Türk Mimarîsi" adıyla Milano Yayınevi tara-

findan yayınlanmıştır (1). Yazarı burada saygıyla anıyoruz. Bu konuda, bundan başka gerek yurt içinde, gerek yurt dışında yayınlanmış tek bir esere rastlamıyoruz.

(1) *Eserin tercümesini yapan Celâlettin Rodoslu, eklediği dip notları ile eseri daha da zenginleştirmiştir.*

ASKERİ YAPILAR

29 Kasım 1522'de Rodos'u fetheden Kanuni Sultan Süleyman, Marmaris'e dönüşünde 4 Sancak Beyine ve Komu-

Rodos kalesinin eski bir fotoğrafı

Kale içindeki Türk mahallesinin sokaklarından bir görünüm.

tanlarına, Rodos Kalelerinin acele onarılmasını emretmişti. Çalışmaya hemen başlanmış, hasara uğrayan kale ve istihkâmlar büyük bir dikkatle onarılmıştı. Yapılan onarım, şekil ve teknik bakımından o kadar başarılı olmuştu ki, eskisinden ayırt edilememiştir.

Kalelerde yapılan bu onarımları belgeleyen üç yazıt bulunmaktadır. Bunlar belirli zamanlarda yapılmış olan, belirli onarımları göstermektedir. Fakat kalede üzerinde kitabesi bulunmayan yine Türkler tarafından onarılmış ve yapılmış, kale duvarları da bulunmaktadır.

Sanat ve estetiğe önem veren Türkler bu onarımlarla bir anıt diyebileceğimiz Rodos Kalesi'nin sağlıklı bir şekilde günümüze gelmesinde büyük katkılarda bulunmuşlardır.

SİVİL MİMARİ

Rodos'ta Türkler genellikle Ortaçağ ve Şövalye evlerini tadil ederek kendilerine elverişli ikametgâhlar haline getirmişlerdi. Bu evlerin tadilatında uğranılan güçlük bu yeni ikametgâhlara Türk'ün kendine özgü olan hamam kısmının uydurulması olmuştur. Bu nedenle kale içinde, dışarıdan ve içeriden tam Anadolu tipine uygun evlere nadir rastlanır.

Balducci eserinde Rodos'ta Türk evini iki kısma ayırmak suretiyle incelemiştir ki, bu doğrudur. Birincisi sokağa bakan evler, ikincisi sokaktan içeriye, avluya bakan evler.

Birinci kısımdaki, sokağa bakan ve tadilâta uğramış evlerin balkonları, kafesleri vardır. Buradan kadınlara; görünmeden dışarıyı görme, meraklarını giderme imkânı verilmiştir. Yine aynı

mahremiyet nedeni ile zemin kattaki pencere veya menfezler tabandan çok yüksekte açılmıştır.

İkinci kısım evler, daha çok karakteristik olup diğerlerine göre daha kolay ayırt edilirler. Çünkü bunlar birincilerin aksine eskiden kalma evlerin tadilinden meydana gelmemiş oldukları, yeni yapıldıkları gibi avlu içinde ayrı bir durumda bulunmaları, bunları önemli kılmaktadır.

İki katlı bu çeşit zengin evlerinin dış görünüşü özellikle sadedir. Zemin kattaki, kapı siperleri ve birinci katta sıralanan pencereler üzerinden uzanan tuğrular, binanın çıkıntısız düz damı ile olu-

şan kütle monotonluğunu gideren önemli unsurlardır. İç kısımda da mobilyanın azlığını duvarların sadeliğini ev eşyası olarak kullanılan halılar, mangallar, şamdanlar, renkli minder ve yastık örtüleri giderir, dekorasyon genellikle kapı ve dolap gibi unsurlar üzerinde görülür. İç tarafları tahta ile çerçevelenmiş kafesle örtülü pencereler de bazen çok süslüdürler. Odaları birbirinden ayıran dolaplar; zarif kareler, küçük kolonlar, kemerlerle süslenmiş boyalı tahlardan yapılmıştır, fakat başlıca önemi olan dekorasyona tavanlarda rastlanır. Çünkü, doğulu insan boş zamanlarında tavanlara göz gezdirirken, gökleri, yıldızları hatta Cennet'ten köşklere hayal ederek, zevk alır... Evine giren, dışarıyla ilgisini kesen aile sessiz bir dünya yaratır. Bu sadelik dışarıyla ilgisi kalmayan bir ailenin kaderiyle başbaşa yaşadığı özel ve mutlu bir dünyadır. Örneğin eski bir şövalye evinden çevrilmiş olan ve Etnoğrafya Müzesi olarak kullanılan bir evde Türk evi özelliklerinin çoğu bulunmaktadır. Bina cumbalı çatısıyla büyük bir zerafet örneğidir.

HAMAMLAR

Türkler Rodos'u alınca ilk yaptıkları binalar kuşkusuz her ülkede olduğu gibi hamamlar olmuştur. Çünkü Müslümanlar gusulsüz gezemedikleri gibi abdestsiz ibadet de edemezlerdi. Bu nedenle hamamlar kişisel banyolardan toplumsal hizmet veren müesseselere dönüşmüş, Türk İslâm Kültüründe önemli bir unsur olmuştur. Rodos'taki

Süleymaniye Camii ve şadırvanı.

Aylık Tarih

hamamların sayısı hakkında kesin bir sayıya varamıyoruz, fakat Türk nüfusu ile orantılı olduğu muhakkaktır.

Balducci eserinde, üç hamam hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Bunlardan biri Şövalyeler sokağında 1940'ta yıktırılan Sumbüllü Hamamdı, plâni basit, hacmi küçükdü.

İkincisi; hayret verici bir düzende inşa fikrinin ne mükemmeliyetle uygulandığını örnek alan Eski Hamamdır.

Üçüncüsü mimarî bakımdan Rodos'taki Türk hamamların en ilginç ve sanatsal olanıdır. Sultan Musafa Paşa Camiinin yanında bulunmasından, Sultan Mustafa ve Kanuni'den sonra tahta geçen Sultan II. Selim'in 1558 tarihli fermanından, bu binanın babası tarafından Rodos imaretine vakf edildiği bildirildiğinden, Süleymaniye Hamamı adını almaktadır.

Yüksek duvarlar üzerine oturmuş ve yarıçapı 13 metreye varan kubesi ile bina çevrede ihtişamlı bir görünüm yaratır. Erkekler kısmının soyunma yeri 13x13 m'dir. Ortada bir şadırvan bulunmaktadır. Kenarda tahta merdivenler ile çıkılan kısmen kafeslerle örtülü sedirler vardır. Genellikle dekorasyon bakımından zengindir. Önemsiz bazı değişiklikler yapılan hamam günümüze sağlıklı bir şekilde gelebilmiştir. Halen faaldir.

ÇEŞMELER

Yaşamlarında, sağlık kadar kentleri süslemesini de seven Türkler çeşmeye büyük bir önem vermişler ve abide gibi çeşmeler oluşturmuşlardır. Her ne kadar Rodos'ta öyle pek abide gibi çeşmeler yoksa da kentin su ihtiyacını karşılayan, süslü, işlemeli, güzel, zarif çeşmeler bulunmaktadır. Bunlardan başka, daha az süslü ve basit olup yalnız su ihtiyacını karşılayan çeşmeler kale dışında eski mahallelerde yer almaktadır. Bu çeşmelerin çoğu bugün terk edilmiş ve bakımsız durumdadır.

KÜTÜPHANE

Süleymaniye Camii karşısında bulunan Hafız Ahmet Ağa Kütüphanesi bir bahçe içindedir. İki yarım kubbe ile örtülmüş, şirin ve güzel bir yapıdır. Birinci salon okuma yeridir. İkinci salonda ise 800 kadar yazma ve basma kitaplar bulunmaktadır. Dış avluda özel amaçla kullanılan odalar bulunmaktadır, kitabesinde

"*Sahibül hayrat vel hasenat Hafız Ahmet Ağa Sabika rikapdarı Hazreti, Şeh-yari 1208*" ibaresi bulunmaktadır.

SAAT KULESİ

Saat kulesi kente hakim bir tepede, Süleymaniye Camii'nin üst tarafındadır. Tophane Müşiri Ahmet Fethi Paşa tarafından yaptırılmıştır. Kitabesinde 1852 tarihi vardır. Her ne kadar Osmanlı dönemi eserlerinden ise de imparatorluğun son zamanlarına rastlamaktadır. Bu nedenle Rum ustalar tarafından yapılmış olmalıdır. Yunan ve Toskana stiline benzeyen Türk mimarisini hatırlatmayan bir yapıdır.

KİLİSELERDEN ÇEVİRİLEN MESCİDLER VE CAMİLER

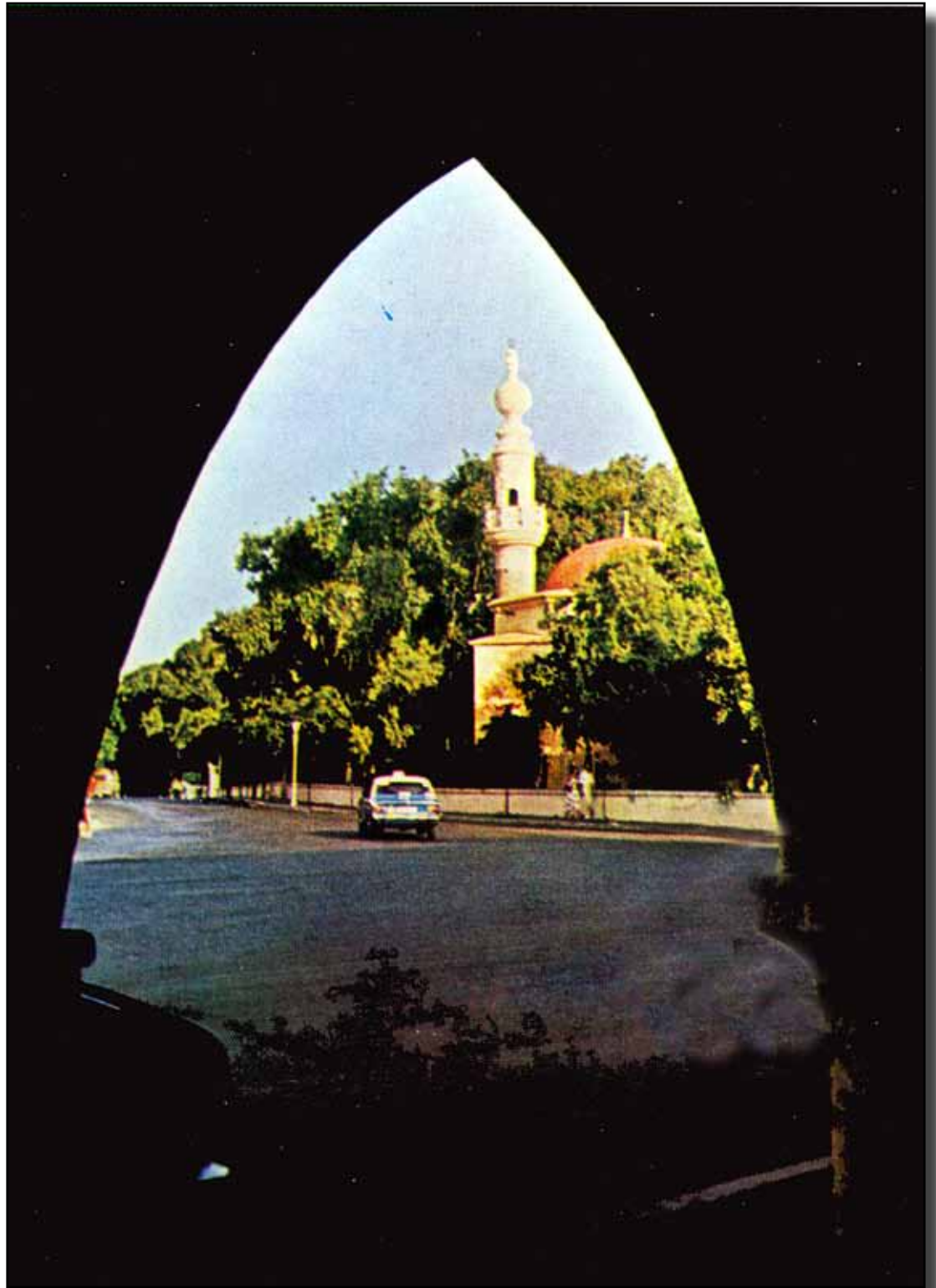
Türkler, Rodos'un özelliği ve şartları nedeni ile Yunan ve Lâtin kiliselerini çevirerek kullanmayı uygun görmüşlerdi. Bu çevirmeye uğrayan yapıların çoğu bakımları nedeni ile günümüze

kadar gelebilmiştir. Esasen Türkler camiye veya mescide çevirdikleri mabetlerin asıl durumlarını değiştirecek girişimlerde bulunmamışlar, bina içine mihrab ile bir minber, dışarıya da minare eklemekle yetinmişlerdi. Bu mescid ve camiler şunlardır: Abdül Celil Bey, Dolaplı Aleknak, Kavaklı, Yeniceli, Kadı, Sıkıntı, Borazâni, Sadri Çelebi, Hanzade, Hurmalı, Takyeci, Hüdayi, Çizmece, İlk Mihrab mescidleri ile Demirli ve Enderun (Kanturi) camileridir.

Hanzade Mescidi eski Fransız Kilisesinden, Enderun Camii de Santa Maria del Castello Kilisesinden çevrilmiştir.

SÜLEYMANİYE CAMİİ

Türklerin Rodos'ta Yunan ve Lâtin kiliselerinden camiye çevirerek yaptıkları camilerin dışında, yeniden yapmış ol-

Murat Reis Camii.

Kale kapısı.

dukları camiler şunlardır: Süleymaniye, Recep Paşa, İbrahim Paşa, Sultan Mustafa, Minad Reci, Hamza Bey, Ağa, Ali Hilmi Paşa, Şadırvan. Süleymaniye Camii, bunların önemlilerinden olup bugün Rodos'ta ibadete açık tek mabettir. Cami kentin yüksekçe bir yerinde kurulmuştur. Gabriel ve Maiuriye göre 1808'de yapılmıştır.

Yerli yazarlara göre de Rodos alındıktan sonra, Kanuni Sultan Süleyman, S.S. Apostoli kilisesinin yerine inşa ettirmiştir.

Caminin iki Revak'ı vardır. Birincisi tahtadan, ikincisi gri taştan yapılmış, sekiz kolonun tuttuğu yedi yarım kubbe ile örtülmüştür.

Caminin plânı sadedir. Merkezde kare bir salon ile bunun iki yanında yine kare olan iki küçük salon vardır. Bunlar cephe duvarlarına paraleldir. İki küçük kubbe binanın yan taraflarından sekiz köşeli alçak bir kasnak üzerine oturmaktadır. Orta salon yarım kubbe ile örtülmüştür. Bu kubbe on iki köşeli bir kasnak üzerinde yükselmekte ve kasnağın dört kenarı ise binanın dört duvarını oluşturmaktadır.

Tahtadan işlenmiş koyu kestane renkli altın kakmalı güzel bir minberi vardır. Mihrab kemeri, üçgenli dilimlere bölünmüştür. Mihrab kenarında mihrab başlığını tutan iki yarım kolon vardır. Levhanın etrafı oymalı çiçekler-

le süslüdür.

Prizmatik gövdeli iki şerefeli minare cephe duvarları üzerinde yükselmektedir. Oldukça yüksek ve kentin panoramasına hakimdir.

Şadırvanın kubbesi sekiz kolonun desteklediği sekiz omurga üzerine oturtulmuştur.

RECEP PAŞA CAMİİ

1588'de Türk mahallesinin ortasında bir meydana yapılmış olan bu cami kare plânlı tek kubbelidir. Revakı üç kubbe ile örtülmüştür. Cümle kapısı kemerli bir hücre içinde açılmıştır. Kapı üstündeki kitabede:

*İş bu beytultahı kâm etti Recep Paşa bina
Oldu bir cami-i şerif ide kabul anı Hûda
Dediler ehli nazarlar Tabili tarihini
Carni-i paşa zehi ziba makamı dilkuşa.
(996)*

kıt'ası bulunmaktadır. Sağda Allah, sol tarafta Muhammed ve ikisi arasında daire içersinde, büyük bir, bağlama edatı olan vav harfi vardır.

Recep Paşa'nın türbesi caminin arka avlu kısmındadır. Sekiz adet köşe kemerler üzerine oturtulmuştur. Caminin mihrab yanlarındaki iki pencere üzerinde yazılı renkli çini levha vardır. Ayrıca revaktaki iki pencerenin de üzerinde çiçek işlemeli iki çini levha bulunmaktadır. Minare caminin yanındadır. Tabanı sekiz kenarlı olup cami ile birlikte yapılmıştır. Silindirik gövdesi yenidir.

Şadırvan yeni bir yapıdır. Yerli taştan yapılmış, sekiz kolon tarafından tutulan bir kubbe ile örtülmüştür. Cami harap bir durumdadır.

İBRAHİM PAŞA CAMİİ

İbrahim Paşa, Kanuni Sultan Süleyman'ın sadrazamlarındandı. Kadim lâkabını kullanırdı. Çarşıya yakın bir meydanlıkta yaptırdığı bu cami 1540 tarihini taşıdığından Rodos'un en eski camisi sayılır. Arapça kitabesinin Türkçe anlamı şöyledir:

Hicaz yolu üzerinde bulunan bu yeni ve güzel cami Gazi Sultan Selim oğlu Sultan Süleyman tarafından inşâ edilmiştir. Tanrı kendini her türlü belâdan korusun. Buraya gelenler daima selâmette bulunsunlar.

Caminin plânı iki revak ile bir salondur, cami duvarına dayalı olan revak gri taşlardan yapılmış kolonlara oturtulmuştur. Bu revakın üzerinde üç kubbe yer almaktadır. Kare salonun bir kenarı 12 metredir. Geniş ve büyük bir yarım kubbe ile örtülmüş ve sekiz kenarlı kasnağa oturtulmuştur.

Revak'ın yan tarafındaki minare, yıkılan eski minarenin yerine betonarme olarak 1927'de yeniden yapılmıştır.

Caminin önünde bulunan ve pagoda şeklinde çatısı olan şadırvanın 12 yüzlü bir havuzu vardır.

SULTAN MUSTAFA CAMİİ

Kale içinin sakin bir meydanında yer alan bu caminin avlusuna meydandan bir kaç basamakla çıkılır. Avlu dört köşe kolonlar arasında yer alan parmaklıklarla çevrilmiştir. Üç kubbeli revakı yıkılmıştır. Cümle kapısındaki kitabe şöyledir:

Sahibül hayrat vel hasenad Sultan

Musafa-yı sâlis

İbn-i Sultan Ahmet Han Gazi, İbn-i Sultan Mehmet Hânı Gazi.

(1178-1764)

Kitabenin üstünde iki yanı çiçek süslemeli Maşallah yazısı bulunmaktadır. Kapı büyük bir hücre içine açılmıştır ve hücre yarım daire bir kemer ile kabartma ve çukurluklarla kuşatılmıştır. Duvar kenarlarında ince kolonlar vardır. Kemerin meydana getirdiği boşluk altın yaldızla işlenmiştir. Tahta kapının kenarlarındaki zarif dekorasyon dikkat çekicidir. Kapının iki yanında birbirine karşı iki pencere, iki mihrab vardır. Cami kareye yakın bir dikdörtgen plânlıdır. Diğer camilere göre salon kısmı daha teferruatlıdır. Kubbe kare üzerinde yükselen köşe kemerlerine oturtulmuştur ve tavan çok yüksektir. Caminin dış yüzü büyük bir sadeliktir. İç dekorasyonu ise, köşe kemerlerinde

ve kubbe civarında görülür. Çeşitli arabesklerle karıştırılmış geometrik süsler, nebati motifler palmiye ve çiçek başlıkları şekil ve ritm yönünden güzel bir uyum içindedir.

Eski kayıtlarda yüksekliği otuz metre olduğu bildirilen minarenin silindirik gövdesi tamamen yıkılmıştır. Yalnız kare plâna oturmuş bulunan kaide ve kaideden gövdeye geçişi sağlayan üçgen kornizlerle süslü kısım kalmış bulunmaktadır.

Şadırvan, caminin karşısında ve meydana yer alır, eski fotoğraflarda ve krokielerde şadırvanın sekiz adet kolunun meydana getirdiği basık ve omurgalı kemerlere köşe kemerleri ve bunların üzerine de yarım küre kubbe oturtulmuş olduğu görülmektedir. Kubbenin altındaki su deposunun plâni ise on iki köşeli bir poligondur. Havuzun alt kısmı kalın kornizlerle kuşatılmıştır. Her kenarda bir selvi ağacı işlenmiş ve yine her kenarda bulunan muslukların üzerine içinde gül, karanfil, lâle sarkan karakteristik vazolar nakşedilmiş bulunmaktadır. Bunların üzerinden havuzun bütün kenarlarını kuşatan bitkisel süslerle örülmüş zarif bir kuşak vardır. Bu güzel Şadırvanın günümüze ancak havuz kısmı kalmıştır. O da harap durumdadır.

MURAT REİS CAMİİ

Kale dışında, hemen sahilin yanında Kumburnu mevkiindedir. Tipik minaresi ile dikkati çeker.

1622'de Ebubekir Paşa tarafından sahilde bir çeşme ile birlikte yapıldığı sanılmaktadır. Sonradan Murabıt Hasan Bey tarafından tamir ettirilmiştir. Kitabesinde;

Bir Cennete muadil olup, Murad Reis türbesi yanında inşa edilmiş olan bu cami yaralı bir kalp gibi harap düşmüş olmakla Murabıt Hasan Beyin helâl parası ile tamir edildi. Allah sevabını versin 1212-1794

Yızılıdır.

Caminin 60,84 m² lik bir salonu ve onu örten tek kubbeli bir plâni vardır. Kubbe sekiz kenarlı kasağa oturtulmuştur. Mihrabı sadedir. Minberi tahtadandır. Alt pencereler dikdörtgen, üstleri kemerlidir.

Alçı tezyinatları ile dikkati çeken ve sonradan yapılmış olması gereken minarenin külahında alışılmışın dışında bir balon gibi şişlik görülmektedir.

Caminin önünde kolonlara oturtulmuş gölgelik yapan güzel bir çardak yer almıştır.

Süleymaniye caminin son cemaat yeri.

Kütüphane.

HAMZABEY CAMİİ

Kale içindedir, pek eski bir yapı olmadığı kanaatini uyandırmaktadır. Kare plânlıdır. Kubbesi sekiz köşeli bir kasmağa oturtulmuştur. Mihrabı, arı pekleri işlenmiş bir biçimdedir.

Revakı ahşaptır. Minaresinin tabanını sekizli bir poligon bedeni ise silindirik şeklindedir.

AĞA CAMİİ

Süleymaniye'ye giden eski çarşı yolu üzerinde bulunun bu cami, iki katlı bir binadır, alt katta dükkanlar ve kaldırım boşluğu yer alır. Üst katta bulunan camiye taş merdivenlerle çıkılır. Merdivenlerin bitiminde bulunan sahanlık ve üstündeki Arap tarzını hatırlatan ahşap sekiz köşeli minaresi ve binanın geniş saçakları, genel görünümü ile ilgi çekicidir. Plâni dikdörtgen bir salondur ve bu solan, bir ara duvarla bölünmüştür. Büyük kısım namaz salonunu, küçük kısım Revakı meydana getirmiştir.

Düz olan tavanda tahta çıtalardan meydana gelmiş kareler vardır. Göbekte sekiz yapraklı bir gül görülür. Minber tahtadandır. Minaresi bugün yerinde yoktur.

ALİ HİLMİ PAŞA CAMİİ

İbadet ihtiyacını karşılamak için yapılmış sanatsal değeri olmayan camilerdendir.

Kale dışında Mercan tepe yolundadır, yeni yapıdır. Salonu geniş bir kare plândır. Sekiz köşeli ve dışarı çevrilmiş yalancı bir kubbe ile örtülmüştür. Dışarıdan kubbenin görünüşü pagoda şekline benzer. Salona girişte ufak bir revak bulunmakta bunun dış tarafı Toskana tarzında bir çeşit taş kolonlarla tutturulmuştur.

Caminin kitabesinin anlamı şöyledir:

Bu cami Tanrı'dan rahmet ve mağfi-ret isteyen Mısırlı Ali Hilmi Paşa tarafından yaptırılmıştır. Ramazan başı, 1327

ŞADIRVAN CAMİİ

Eski çarşı içinde meydanın yakınındadır. XIX. yüzyılın sonlarında yanan eski bir caminin yerine yapılmıştır. Kitabesi şöyledir:

Bu cami-i şerifi iptida Sinan Bey bina eyledi, muahharan muhterik olmakla Rodos eşrafından Faralyalizade Ei-Hac Hafız Hüseyin Efendi ile Osmancıkzade Hacı.

İki katlı bir binadır. Altında dükkanlar vardır, yukarıya dik bir merdivenden çıkılır. Salona küçük bir avludan geçilir. Plâni sekizleme üzerine oturtu-

lan yelkenvâri bir kemerdir.

HURMALI MEDRESE

Rodos'ta hizmet veren müesseseler yanında medreseler de yer alıyordu. Ne yazık ki, bunlar zamanımıza gelemeden çeşitli nedenlerle ortadan kaldırılmıştır. 60-70 yıl öncesini gören; eski kuşaklar, Demirci Medresesi ile İbrahim Paşa Camii civarında bir başka medreseyi hatırlıyorlar ve bir Medrese-i Süleymaniye'den söz ediyorlar. A. Gabriel de "La çite de Rhodes" isimli eserinde Hürmalı Medresesi'nin plânlarını vermektedir. Bu medrese bir orta çağ manastırından dönüştürülmüştür. Manastırın kilisesine bir mihrab eklenerek mescide dönüştürülmüş, keşiş hücreleri üzerinde medrese odaları inşa edilmiştir. Bina bir zamanlar imaret olarak da hizmet görmüştür.

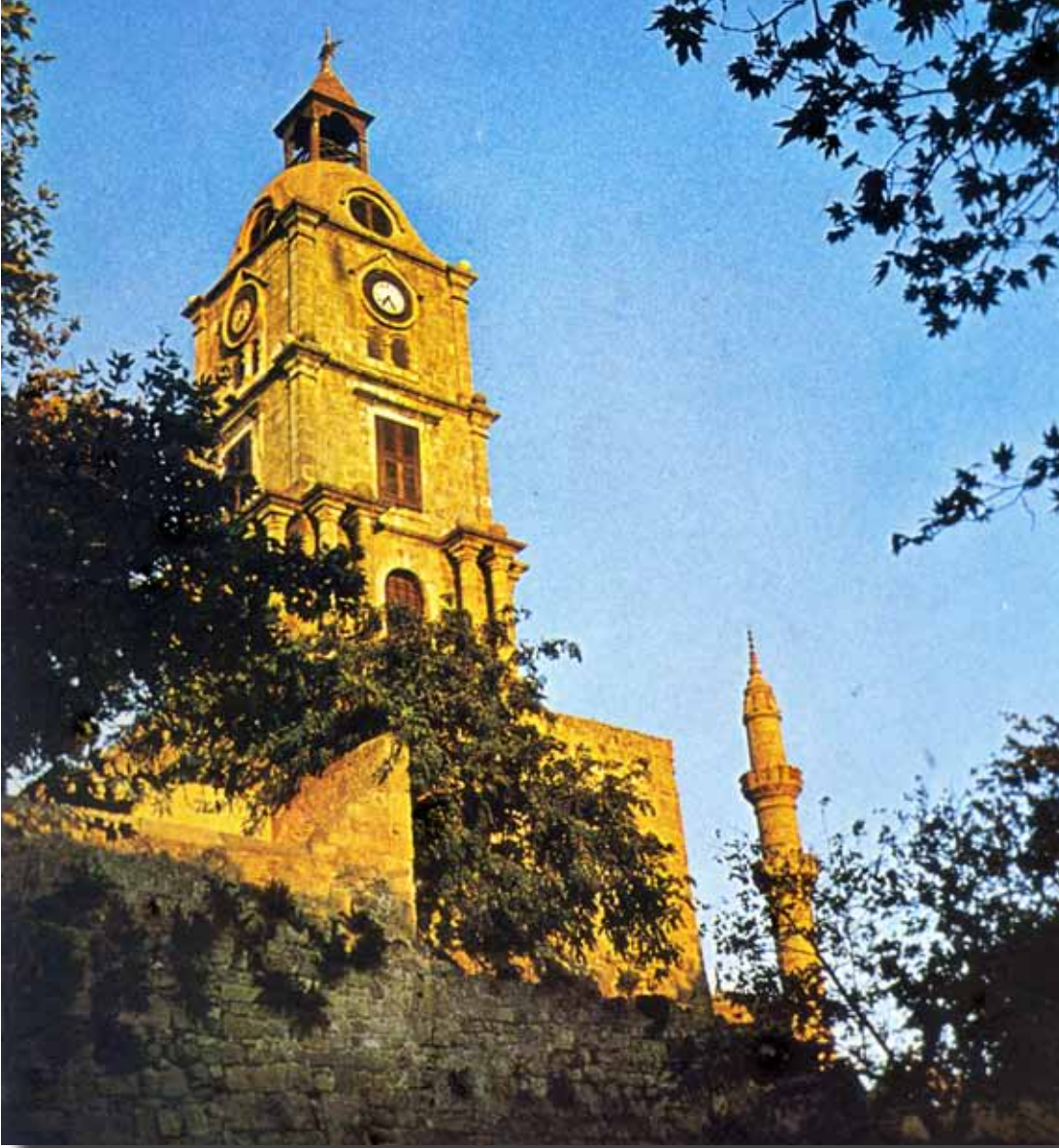
DİĞER YAPILAR

Burada, tek tek üzerinde durduğumuz mimarî eser niteliğindeki yapılar hakkında detaya inmeden genel bir bilgi vermeye çalıştık. Bu binalar dışında, Türk-Osmanlı döneminde daha pek çok bina yapıldığı kuşkusuzdur. Bunlardan günümüze gelenler de vardır. Örneğin 1888'de yapılmış olan yeni Askerî Hastane, Şer'îye Mahkemesi, okullar gibi... Her ne kadar bunlar sanat ölçüleri içinde değerlendirilemezse de inşaat tekniği, zamanın koşulları ve gördüğü hizmetler yönünden pekâlâ bir araştırma konusu olabilir.

KABRİSTANLAR

Sultan Mustafa camii.

Fethi Paşa saat kulesi.

Balducci 1930'larda eserini hazırlarken Rodos'taki Türk Kabristanlarını şöyle görüyor ve yazıyordu:

"Bu kabristanlar kent kalesini dışardan kuşatmakta ve kentin panoramasına büyük bir özellik vermekte idi... Üzerleri çeşitli çiçek motifleri ve hat sanatı kabartmaları ile süslü kabir taşları büyük çınar ve sabır ağaçlarının gölgesi altına serilmiş olarak orta çağa ait bu kentin etrafında vakur ve sade bir güzellik kuşağına teşkil eder... Şimdi bu kabristanlar yavaş yavaş yok olmakta, yerlerine geniş caddeler ve binalar kurulmaktadır..." Eseri Türkçeye çeviren Celâlettin Rodoslu, dip notunda "İtalyan hükümeti tarafından parasız olarak istimlak edilmiş olan bu kabristanların bir kısmı halk bahçelerine çevrilmiş bir kısmının üzerine de otel, askeri kışla, stadyum, katolik mahallesi ve kilisesi inşa edilmiştir" diye açıklamada bulunmuştur.

MURAD REİS KABRİSTANI

Bugün terk edilmiş ve harab bir durumda olan bu kabristan; yalnız içindeki mezarların sayısı itibarile değil, kabirlerdeki heybet ve görünüşleri ile de bunlarda yatan ünlü kişilerin önemi yö-

nünden de bizleri bir hayli düşündürür ve fikir verir.

Rodos, Osmanlı İmparatorluğu'nun parlak devirlerinde devlete iltica eden hükümdar ve mevki sahibi kişilerin ikamet yeri olmuşsa da son devirlerde bir sürgün yeri olmuştur. Bu kişilerin bir kısmı ölüncüye kadar adada ikamete

mecbur oldukları gibi misafir bulunanların bir kısmının ölümleri de burada olmuştur. Bunların çoğu arzuları üzerine ruhaniyetine ve kudsiyetine inandıkları Murad Reis Kabristanı'na gömülmüşlerdi. Murad Reis Türbesinin kitabesinde şu mısraları okuyoruz:
"Yüz sür deri Murad'a ferş et ruhu niyazı
Seyret nezi keremdir ol şahı dilnüvâzı
Kıldı gazada rihlet bin on sekizde Nâfi
Tarihi tamı oldu oldemin lâfzı Gazi"

Türbe sekiz kenarlı küçük bir salon olup üzeri kubbe ile örtülmüştür.

Cami yanında Kırım hanlarından Şahin Giray'm Türbesi yer almaktadır. Aynı türbede 1665'de ölen Fetih Giray'in da kabri bulunmaktadır. Türbenin plânı sekizlik bir poligondur. Kubbe dış kasnak üzerine oturtulmuştur. Evvelce önünde bir revakı bulunmaktaydı.

Rodos'a sürülmüş ve burada 1753'de ölmüş olan Şah Sâfi'nin türbesi de sekizli bir poligon ve üzerinde yükselen kubbeden oluşmaktadır.

Yine Kırım Hanlarından 1636'da ölen Canbek Giray'm türbesi, Şahin Giray'ın türbesinden daha da büyüktür.

Deniz kumandanı Rodoslu Memi Paşa'nın (Ö. 1717) monümental türbesi buradaki mezarların en eskisi ve büyüğüdür. Sekiz köşeli salonunda bir de mihrabı vardır. Kubbe binanın dış kasnağı üzerindedir, kapısında üzeri kubbeli bir revakı bulunmaktadır. Kürt ümerasından Sencar Havvaş Bey'in sekiz köşeli kubbeli modern türbesi de bu arada yer almaktadır. Hazirede halk tarafından üç kadına ait kare plânlı, kubbeli bir türbe yapılmıştır. Bu üç kadın, Sen Jean Kilisesinin mahzeninde bulunan barut depolarının patlaması ile şehit olmuşlardı.

Murat Reis Mezarlığı.

1908'de Kurulan

Güzel

Sanatçılar

Birliği

Bedia Güteryüz-Göksu Deresi

Sanayii

Nefise Mektebi yüksek okulundan mezun Türk ressamı, Meşrutiyetin ilânı üzerine 1908 de "Osmanlı Ressamlar Cemiyeti" adı ile bir sanat derneği kurmuşlardır.

Güzel Sanatlar Birliği

Osmanlı Ressamlar Cemiyeti; Ruhi, Çallı, Sami Yetik, Şevket, Hikmet, Agâh, Kâzım, Ahmet Ziya, Hüseyin Haşim, Hoca Rıza, Ahmet İzzet, Muazzez, Mahmut, İzzet'ten ibaret ressamlar ile ilk kuruluşlarını Şehzadebaşı'nda bir binada yapmış, faaliyetinin genişlemesi, üyelerinin çoğalması ile merkezini Cağaloğlu'nda Sait Bey konağına taşımıştır.

Daha sonraları, üyeleri arasına: Halil Paşa, Zekâi Paşa, Nazmi Ziya, Feyhaman, Avni Lifij, Murteza, Mithat Rebiî, Rifat, Diran, Tomas, Müfide katılmışlardır.

Bu kuruluş "Osmanlı Ressamlar Cemiyeti" adıyla bir dergi yayınlamış, ilk sayısı 20 Ocak 1910 da çıkmıştır.

Balkan Harbi ile yayınlanmasına ara veren dergi, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kapatılmak zorunda kalmıştır. Yalnız 18 sayı yayınlanabilmiştir.

Osmanlı Ressamlar Cemiyeti kurucularından bir kısmı, gerek Devlet yardımıyla, gerekse kendi girişimleriyle Avrupa'da uzun bir sanat eğitimi devresinden sonra Birinci Dünya Savaşı nedeniyle yükelerine dönmüşlerdir. Bu resamlardan İbrahim Çallı, Ruhi, Feyhaman Duran, Hikmet Onat, Sami Yetik, Namık İsmail ve Şevket Dağ'ın büyük yardımlarıyla güçlenen Cemiyet 1916 da Galatasaray Birinci Resim Sergisi'ni açmıştır.

Bu birinci sergiye 48 ressam katılmıştır. Bunlar alfabetik sıra ile;

Ahmet Paşazâde İzzet, Arif Hikmet, Ali Kemal, Adil, Avni Lifij, Arsianyan, Acemyan, Baltazar, Cevat, Celile Hikmet, Elen İlyadis, Galip, Hüseyin Rifat, Halit, İbrahim Feyhaman, İbrahim Çallı, İsmail Hakkı, İzzet, Kemalettin, Mithat Rebiî, Mehmet Sait, Mahmut, Halil Paşa, Muzdan Sait, Muide Esat, Muazzez, M. Hinkeni, M. Rafael, Mari Bahar, Mari Kıbrıslıyan, Namık İsmail, Nazmi Ziya, Nazmi, Ruhî, Renemak, Sedat Simavi, Samson Arzurni, Sami, Serupyan, Şeref, Şevki, Tahir, Tirifidi, Vecih, Zekâ i Paşa, Zare Kalfayan.

Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin adı 1921 de "Türk Ressamlar Cemiyeti"

olarak değiştirilmiştir. 1923 de birinci "Ankara Sergisi"ni izleyen "Türk Ressamlar Cemiyeti" yönetmeliği değiştirilip genişletilerek Cemiyeti daha geniş kapsamlı bir faaliyete ulaştırmak için Türk Ocağı'nda bir kongre yapılmış ve Yönetim Kurulunu; Şevket, Sami, İbrahim, Hikmet, Feyhaman, Nazmi Ziya, Namık İsmail, Vecih Bereketoğlu oluşturarak Cemiyete yeni üyeler katılmıştır.

1926 da Türk Ressamlar Cemiyeti, Resim, Heykel, Müzik, Edebiyat, Tiyatro, Mimarî şubelerini içeren "Sanayiî Nefise Birliği"ni kurmaya girişilmiştir. Maarif Vekili merhum Necati ve Güzel Sanatlar Umum Müdürü Merhum Namık İsmail'in değerli Yardımları bu girişiki tasarıdan gerçeğe dönüştürmüş ve Maarif Vekili tarafından "Türk Sanayi Birliği" merkezi olarak kullanılmak üzere Alay köşkü, Türk Ressamlar Cemiyeti'ne tahsis edilmiştir. 1926'da "Türk Sanayii Nefise Birliği" ressam Şevket, Sami Yetik, İbrahim Çallı, Hikmet Onat, Feyhaman Duran, Vecih Bereketoğlu ve heykeltıraş İhsan tarafından Alay Köşkü'nde oluşturulmuştur.

Birliğin adı 1929 da "Güzel Sanatlar Birliği" olarak değiştirmiştir.

1973 yılında çıkartılan Dernekler Kanunu'na uyularak yeni dernek üyeleri: Hikmet Onat, Âli Karsan, Nazlı Ecevit, Necdet Kalay, Cafer Bater, E. Hakkı Köseoğlu'nun girişimi ile yeni bir tüzük hazırlanarak, dernek "Güzel Sanatlar Birliği Resim Derneği" adını almıştır.

Birliğin resim şubesi her yıl Ekim'de "İstanbul Sergisi" ve İlkbaharda Ankara'da "Ankara Sergisi" adıyla her sene iki sergi açmıştır. Bu sergilerde her zaman yeni eserler sergilenir.

Birlik üyeleri her yıl ayrıca "Devlet Resim ve Heykel Sergisi" ne yeni eserlerle katılırlar.

"Ankara Sergisi" ilk olarak 1923 de Cumhuriyetin ilânı günü yapılmıştır.

Kuruluş tarihi olan 1908'den 1976 yılına kadar 60 yıl içinde ülkemizin sanat dünyasına yaptığı naçiz hizmetile, 1976 yılına kadar 120 sergi hazırlamıştır. Bunlar :

1916 — 1976 İstanbul Sergileri	60
1923 — 1976 Ankara Sergileri	53.
Halkevlerinde açtığı sergiler	4
Alay Köşkü'nde	2

Hikmet Onat-Balaban İskelesi

İbrahim Çallı-Emirgan

Fransa'da Nis'te 1

Birlik bu sergilerden başka Moskova, Bükreş, Belgrat, Atina ve Devlet Resim ve Heykel sergilerine gurup halinde iştirak etmiştir.

1976 yılındaki İstanbul 60 inci Yıl Resim Sergisi Açılışına kadar, her sergi zamanı eserleri ile kıymetli varlıkları ile derneğe hayat ve anlam katmış birlik üyelerinden ebediyete intikal edenlerin listesi aşağıdadır.

Hoca Rıza, Ruhî, Halil Paşa, Namık İsmail, Nazmi Ziya, Avni Lifij, Şevket Dağ, Sami Yetik, D. Ali Laga, Hayri Çizel, Ahmet Doğruer, Celâl Uzel, Feyhaman Duran, Vecih Bereketoğlu, Şeref Akdik, Seyfi Toray, Ali Halil Sözel, Melâhat Sargut, Leman Arseven.

Osmanlı Dönemi

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Saraya Bağlı Mimarlar anlamında gelen Hassa Mimarlar Ocağı, bu topraklar üzerindeki ilk mimarlık örgütlenmesi sayılabilir. Modern anlamda bir mimarlar birliği 1908 yılında Mimar Kemalettin Bey'in öncülüğünden kurulan Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'dir. Hem Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'nin hem de Güzel Sanatlar Birliği'nin kurulmasında II. Meşrutiyet'in getirdiği özgürlükler etkili olmuştur. 1908 yılında ilan edilen II. Meşrutiyet ve kabul edilen anayasanın dernek kurma özgürlüğü getirmesi her iki derneğin kurulması imkanını doğurmuştur.

İlk olarak Osmanlı Ressamlar Cemiyeti ismiyle 1909 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi mezunları tarafından kurulmuş olan bu örgütlenme, 9 Mart 1927 tari-

hinden itibaren Güzel Sanatlar Birliği ismiyle yeniden örgütlenmiştir. Bu organizasyon altında mimarlık alanının yanı sıra resim, heykel ve süsleme bölümleri yer alıyordu. Güzel Sanatlar Birliği mimarlık bölümü daha sonradan 1934 yılında Türk Mimarlar Cemiyeti'nin İstanbul şubesi olmuştur.

Derneğin 1976 yılında Taksim Sanat Galerisinde açılan sergisine; *Abdülmeccid Efendi (Portre)*, *İbrahim Çallı (Manolyalar)*, *Feyhaman Duran (Enterior)*, *Halil Paşa (Gebze Çarşısı)*, *Hayri Çizel (Nattürmort)*, *Hoca Rıza (Mağara)*, *Hüseyin Avni Lifij (Topkapı Surları)*, *İsmail Hakki (Danizde Fırtına)*, *Mehmet Ali Laga (Desen)*, *Namık İsmail (Nü)*, *Osman Asaf (Üsküdar'dan)*, *Sami Yetik (Bursa'dan)*, *Süleyman Seyit (Desen)*, *Şeker Ahmet Ali (Orman)*, *Şeref Akdik (Balıklar)*, *Şevket Dağ (Enterior)*, *Celal Uzel (Kurbağalidere)*, *Vecih Bereketoğlu (Beylerbeyi İskelesi)* isimli eserleriyle katılmışlardır.

Sergiye katılan diğer sanatçılar ve biyografileri alfabetik isim sırasına göre aşağıdadır:

A.Celâlettin Üzmen

1901 yılında Midilli'de doğdu, öğretmen okulundan mezun oldu. Yeterlik belgeleri ile orta ve liselerde 45 sene öğretmenlik yaptı. Bu arada resim çalışmalarını aralıksız sürdürdü. Ankara ve İstanbul'da iki özel sergi açtı. Eserlerinden bazıları özel ve resmî kuruluş koleksiyonlarındadır. Devlet Resim Sergilerine ve karma sergilerine iştirak etti. Akbank'ın düzenlediği resim yarışmasında ikincilik ödülü aldı. Güzel Sanatlar Resim Bölümü üyesidir.

Adil Doğançay

1900 yılında İstanbul'da doğdu.

Eğitimi Eyüp Askeri Rüştiyesinde ve Harita Mektebi Âlisinde tamamladı. İstiklâl savaşına Afyon cephesinde Birinci Ordu emrinde katıldı. İstiklâl Madalyası ile ödüllendirildi. Savaş sonrası Harita Genel Müdürlüğünde çalıştı. Kara Harp Okulunun subay sınıfına haritacılık öğretmenliği yaptı. 38 yıl hizmetten sonra Albay rütbesiyle emekliye ayrıldı.

Sanat Hayatı: Küçük yaştan itibaren resme olan sevgi ve yeteneği Eyüp Askeri Rüştiyesinde ve Harita Mektebi Âlisinde, Ressam Binbaşı Şerif ve Diyarbakırlı Ressam Binbaşı Tahsin Bey'in dikkatini çekmişti. Kendisine resim dersi verirlerken, Sanayii Nefise mektebine yazılmasını ısrarla söylemişlerse de o zamanki koşullar bu arzunun gerçekleşmesine imkân vermemişti. Anadolu'yu mesleği görevi ka-

rış karış dolaşırken resim yapmaya devam etti. Doğada çalışma onun için bir gelenek haline geldi. Doğada çalışan ressamlar arasındadır. 50 yılı aşkın sanat hayatında bir çok kişisel sergiler açmış, karma sergilere katılmış, Devlet Resim ve Heykel sergilerine iştirak etmiştir. Amerika'da karma sergilere de katılan Doğançay Türkiye Ressamlar Birliği ile Güzel Sanatlar Birliği Resim Derneği'nin faal üyesi idi ve açılan sergilere katıldı.

Âli Karsan

Âli Karsan, 1903 senesinde İstanbul'da doğdu. Sanayii Nefise Mektebi Âlisi'nde, Hikmet Onat ve Çallı İbrahim hocaların talebesi oldu ve bir grup arkadaşları ile, kendi hesaplarına Münih'e giderek Prof.Hayman'ın atölyesine yazıldı. Hitler'in Münih darbesinden sonra, hayat şartlarının değişmesi üzerine, Paris'e geçerek, önce "Academie Julian"a, oradan da "Ecole Nationale Superieure des Beause-Arts 'de Paris'in giriş imtihanlarını kazanarak okulun asli öğrencisi oldu. Okulda Ernest Laurent'in resim ve Paul Baudouin'in fresk atölyelerinde çalıştı. Bu arada Maarif Vekâleti'nin resmî öğrencileri kapsamına elindi. Vekâletçe eğitimi yeterli görülerek memlekete çağırıldı ve Kırşehir Ortaokuluna öğretmen oldu. Kırşehir'den sonra İzmir ve İstanbul'da çeşitli okullarda kendi isteği ile işten çekilinceye kadar hocalık yaptı. 1928 senesinde Güzel Sanatlar Birliği Resim Şubesine kaydoldu. Derneğin her yıl İstanbul ve Ankara'da açtığı sergilere iştirak etti. Paris'de bulunduğu zaman "Societee des Artistes Français'in Grand Palais'de açtığı sergilere katıldı. Figür-

Aylık Tarih

ratiftir ve san'atta öze inmeğe uğraşır. Fransa'da eğitimde iken okulda tanıştığı, kendi gibi öğrenci olan kız arkadaşı Jvonne ile 1928 senesinde evlendi.

Bedia Güleryüz

İstanbul'da doğdu. Orta öğrenimine İstanbul'da devam edip İzmir'de tamamladı. Daha sonra İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'ni bitirdi. Çeşitli yarışmalarda ödüller aldı. Bu arada sergilere de katıldı. Daha sonra Berlin "Kunts Akademisi"ne aslı talebe olarak iki yıl süreyle devam etti. Birinci Dünya Savaşı redeniyle Türkiye'ye dönmek zorunda kaldığından, ona İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nde öğretim üyesi olabilmesi için bir Sertifika verdiler. Güzel Sanatlar Birliği Derneği'ne Akademi öğrenciliğinden bu yana üyedir. Derneğin tüm sergilerine katıldı. Ayrıca başka sergilere de katıldı.

Cafer Bater

1913 de İstanbul-Boyacıköy'de doğdu. Resim sanatını kendi kendine öğrendi. Fransızca ve İngilizce bilir. 1950-1971 arası devamlı olarak Devlet sergilerine katıldı. Ankara ve İstanbul'da, bir çok kişisel sergiler açtı. Paris, Mallorca ve Cran-Montana (İsviçre)'de özel sergiler açtı. Kurucularından bulunduğu "Suluboya Ressamları Grubu"nun Ankara - İstanbul ve Antalya sergilerine katıldı. Sanat konularında dilimize çevrilmiş kitapları ve telif makaleleri vardır.

Bibliografisi: Meydan-Larousse. Türk Sanatı Tarihi (Prof. Celal Esat Arseven). Türk Plâstik Sanatçıları Ansiklopedisi (Nüzhet İslimyeli). 50 Yılın Türk Resim ve Heykeli (İş Bankası neşriyatı — N. Berk-H. Gezer) gibi eserlerde yer almaktadır.

Eserleri, İstanbul'da Resim ve Heykel Müzesinde. Türkiye içinde bir çok dış memleketlerde özel koleksiyonlarda, Akbank ve Eş Bankası koleksiyonlarında yer almaktadır.

Cevat Erkul

1312 de Selanik'te doğmuştur. Babası, hâkimlerimizden Muammer Bey, annesi, Cebeli Bereket eşrafından Hüseyin Erkâni Efendi'nin kızı Müveddet Hanım'dır. Daha küçük yaşta resme karşı hisli bir bağımlılık ve yetenek göstermiş ve hocalarının takdirini kazanmıştır. Ressam olmayı çok istemiş ise de babasının şiddetli karşı durması ve isteği ile, istemeyerek hukuk fakültesine girmiş ve resim ateşini içinde saklamıştır. Bir aralık Güzel Sanat-

lar Akademisi'ne misafir öğrenci olarak devam etmiş ve başarılı olması üzerine 1946 da Güzel Sanatlar Birliği'ne girmiştir. Temyiz üyeliğinden 1956 da kendi isteği ile emekliye ayrılan Cevat Erkul, kendini tamamiyle resme vakfetmiştir. Doğaya âşık empresyonist bir ressamdır. Özellikle sabah erkenden kalkarak konunun başına koşar, tan vakti ve güneşin doğusundaki renkleri saptamaya çalışırdı. En çok sevdiği denizdir. Hemen hemen bütün resimlerinde bu sevgilisinden bir parça vardır. 30 yıl süreyle üyesi olduğu Resim Derneğine iyi eserler vermiştir.

Enver Demokan (Emekli Tümgeneral)

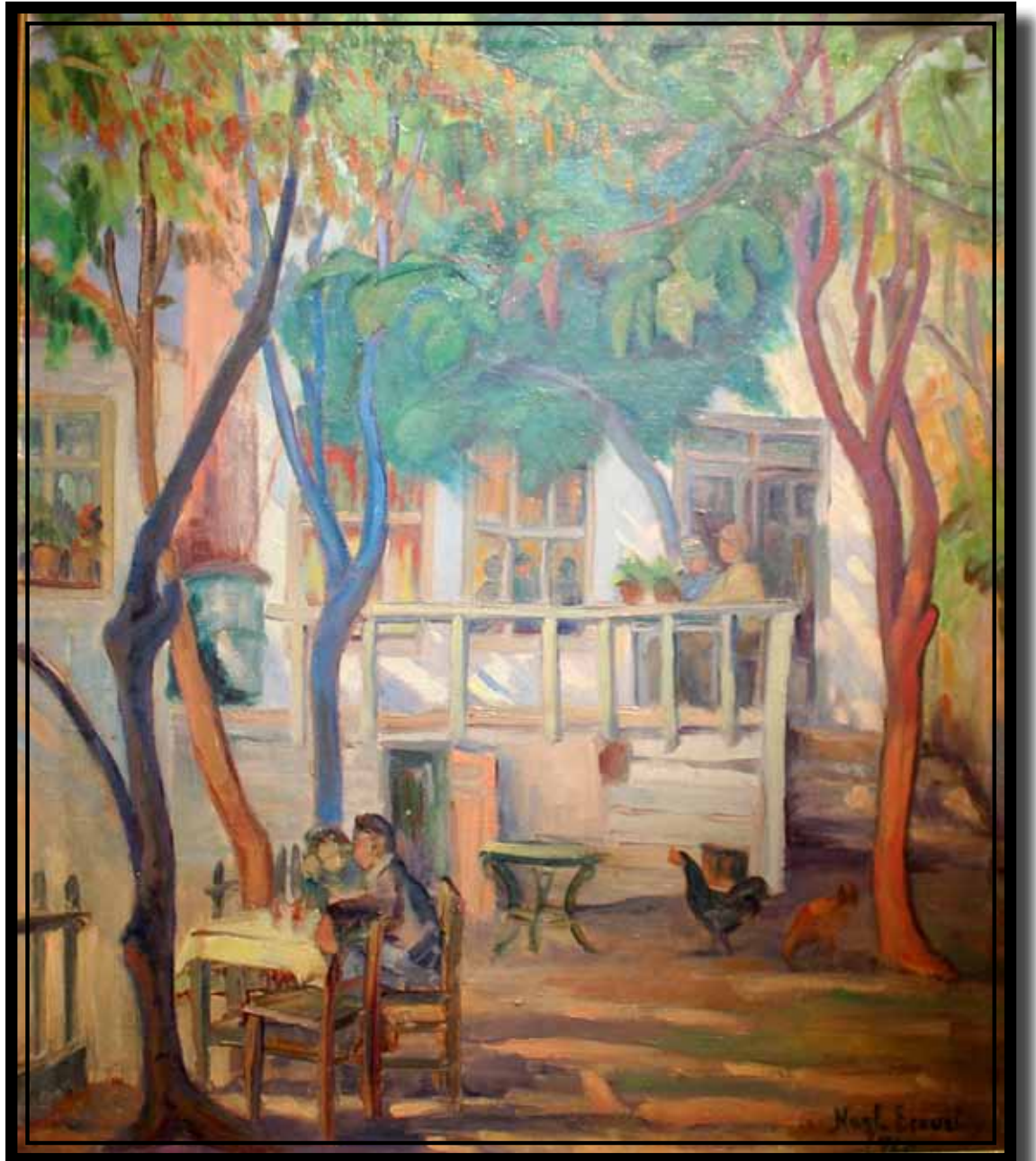
1910 yılında İstanbul'da doğdu. 1933 yılı Harbokulu mezunudur. Atatürk'ün sağlığında Muhafız Alayı'nda görev yapmış, 1933-1937 arası Berlin'de, 1940-1945 arasında da Amerika'da Michigan Üniversitesi'nde Mühendislik tahsil etmiş, Yüksek Mühendis olarak 14 yıl Kara, 8 yıl Hava, 14

yıl da Deniz Kuvvetlerinde görev yaptıktan sonra 1969 yılında Tümgeneral rütbesiyle emekli olmuştur. Asker Resamlar Sanat Derneği'nin eski Başkanlarından olan Enver Demokan, Suluboya Grubu ile Gerçekçiler Grubu'nda da üyeydi.

Haluk Tezozar

7 Eylül 1942'de Çorlu'da doğmuştur. Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu'nun 1965 yılında mezun olmuştur. 1966 sonra heykel, resim ve seramik çalışmalarını sürdürmüştür. 12 kişisel sergi açmıştır. Özel ve resmî koleksiyonlarda çeşitli yapıtları vardır. 1966 dan sonra Devlet Resim ve Heykel sergisine katılmıştır. Yurt içinde uygulanmış üç anıtı vardır. Bunlar; 1971 Yalova Atatürk Anıtı, 1972 Polatlı Sakarya Şehitleri Anıtı ve 1974 Çeşme Cezayirli Hasan Paşa Anıtıdır.

Katıldığı Yarışmalar ve Aldığı Ödüller:
1966 Fransa ile de Bendor Ulublararası Korsika Heykel Yarışması, I. Ödül.
1966 11. inci Uluslararası İstanbul Ta-

Nazlı Evevit-Peysa<

Feyhaman Duran-Natürmort

lebe Festivali, Heykel 1. ödül.

1968 İstanbul Opera binası heykel yarışması II. ödül.

1969 Ortadoğu Teknik Ünivrsitesi Heykel Yarışması, mansiyon ödülü.

1970 Ankara Yapı Kredi Bankası Heykel Yarışması, 1. ödül.

1975 Fransa Ile de Bendor Uluslararası Hava Şehitleri Anıtı Yarışması, III. ödül.

Hikmet Onat

Babası deniz binbaşlarından Murat Bey, annesi Vasfiye Hanım'dır. İstanbul'da Fındıklı'da 1882 de doğdu. İlk öğrenimini mahalle okulunda, ortayı (Feyziye) ve Kasımpaşa Rüştiyesini bitirerek Deniz Harp Okulu'na girdi. Orayı da tamamlayarak, subay olarak mezun oldu. Daha sonra (İstanbul Sanayii Nefise) Yüksek Okuluna devam edip oradan da mezun oldu. O sıralarda İkinci Meşrutiyet ilân edilmişti. Müzeler Genel Müdürü Osman Hamdi Bey'in aracılığı ile, açılan Avrupa sınavları yarışmasını kazanarak resim dalında eğitim almak üzere, Paris Sanayii Nefise Yüksek Okulu'na gönderildi. Giriş sınavını kazanarak okula girdi. Fernand Cormon atölyesinde çalıştı. Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine bütün Türk öğrencileri ile birlikte memlekete döndü. Maârif Nezâreti'nin uygun görmesi ile ve aynı zamanda Sanayii Nefise Müdürü olan Arkeoloji Müdürü merhum Halil Edhem Bey'in rehberliği ile Sanayii Nefise mektebine öğretmen olarak alındı. Adı sonradan Güzel Sanatlar Akademisi olan okulda yaş had-

di olan 65 yaşına kadar çalıştı. O yaşa gelince emekliye ayrıldı. Genelde açık hava çalışmaları yapmaktaydı.

Hüseyin Bilişik

1923 İzmir'de doğdu.

Katıldığı Karma Sergiler : 1962-1975 yılları arasında Devlet Resim ve Heykel Sergileri, Dernek Sergileri, yurt içi ve yurt dışı karma sergiler. 1975 Taksim sanat galerisi, 12. nci kişisel sergi.

Sosyal Çalışmaları: 1964-1970 dönemleri Türkiye Ressamlar Cemiyeti Başkanlığı. 1967-1970 dönemleri Güzel Sanatlar Federasyonu Başkanlığı. 1967-1970 dönemi Unesco Plastik Sanatlar Komitesi üyeliği. 1975 İstanbul Görsel sanatçılar kurucu üyeliği ve başkanlığı.

Kazandığı Ödüller : Devlet Güsel Sanatlar Akademisi B. Konkuru

Türk Ressamlar Cemiyeti 2. ci ödül
Emniyet Sandığı 90. cı yıl afiş yarışması 2. ci ödül

Bahar ve Çiçek Bayramı Pankart yarışması 1. ci ödül

İstanxul Opera Kaligrafi yarışması 3. cü ödül

Emekli Sandığı Maçka Oteli minyatür yarışması 1.ci ödül

Arkeoloji 1976 İstanbul Festivali Resim 1.ci ödül

Arkeoloji müzesi sergisi ödülü.

İvon (Yvonne) Karsan

1907 senesinde Paris'de doğdu, Jules Lefebre'in öğrencisi olan babası Auguste Bernard'dan ilk resim derslerini aldı. Sonra sırası ile "Academie de la Granda Chaumiere"ye, oradan da "Aca-

demie Julian'a devam etti. Ecole Nationale Superieure des Beaux-Arts'ın giriş sınavlarını kazanarak Pierre Laurens'in resim ve Paul Baudouin'in fresk atölyelerinde çalıştı. Okulda, Soyadı Kanunu'ndan önce tanıştığı ve kendi gibi okulun aslî öğrencisi olan Âli Münip (Karsan) ile evlendi. Memlekete döndüklerinde Kırşehir Ortaokulunda eşi resim ve kendisi de Fransızca öğretmenliği yaptı. Güzel Sanatlar Birliği üyesiydi. Çoluk, çocuk ve torun sahibi oldular. Birliğin Ankara ve İstanbul'da açtığı sergilere katıldı. Figüratifdir. O da eşi Âli Karsan gibi sanatta öze inmeğe değer verirdi.

Kainat Pajonk

1960 yılında Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Resim Bölümünü bitirdi. Hocası Zeki Faik İzer'di. O yılın (1976) 5 - 19 Şubat tarihleri arasında açtığı sergi altıncı kişisel sergisiydi. Bu kişisel sergilerin yanı sıra, yurt içi ve yurt dışında (Roma, Viyana, Londra) bir çok karma sergiye katıldı. Özel koleksiyonlarda, yine yurt içi ve yurt dışında (Almanya, İsviçre, Rusya)'da eserleri bulunmaktadır. 1971 yılında Tüskiye Ressamlar Cemiyeti'nin düzenlediği resim yarışmasında Gümüş Baykuş Ödülünü kazandı. Hiç bi ekole bağlı olmadan yağlı boya çalışmalarını sürdürürü.

Maide Arel

1907 yılında İstanbul'da doğdu. 1926 yılında Güzel Sanatlar Akademisi'ne girerek, 5 yileğetim yaptı. 1930 yılında Prof. Hikmet Onat Atölyesi'nde eğitim aldı. 1935 yılında Ressam Şemsettin Arel ile evlendi. 1939-1948 Ankara Halkevi Sanat yarışmasında 2 nci ödül. 1949 Paris'te (Andre Lhote) Akademisinde meslekî çalışmalar şaptı. Paris (Alliance Française) okulundan mezun oldu. 1951'den sonra Devlet Resim ve Heykel Sergilerine, yurt içinde açılan Cemiyet Toplu Sergileri ile, yurt dışında açılan Uluslararası Karma Sergilere katıldı. 1951'den sonra 5 kişisel sergi açtı (İstanbul - Edirne - Paris). 1964 yılında Paris'de Uluslararası Kadın Sanatçılar Sergisi'nde Bronz Madalya aldı. 1974-U.F.C.S.I.'nin (Clermont - Ferrand) büyük grup ödülü ile 1976 - U.F.C.S.I. (Fransa) Bienalinde Uluslararası Türk grubu ödülünü kazandı. Fransızca - İngilizce bilirdi. Eserleri, Devlet Resim ve Heykel Müzesi, Deniz Müzesi, Millî Kütüphane'de bulunmaktadır.

Mehmet Gürbay

1926 yılında İstanbul'da doğdu.

Harp Okulu'nu ve Harita Yüksek Teknik Okulu'nu bitirerek Mühendis Subay olarak Albay rütbesinde kadrosuzluktan bu görevi tamamlayarak, Bilimsel Araştırma Dairesi Başkanı iken sivil hayata geçti. İlk önce Hayri Çizel'den, sonra da Eşref Üren ve Cemal Tollu'dan ders aldı. Ayrıca Paris, Münih, Düsseldorf'ta çeşitli atölyelerde ve müzelerde resim bilgi ve görgüsünü pekleştirdi. Çalışmalarında modern empresyonizmi izlerdi. Sanat ve yaşamından amaç, yurt sorunlarını ve insancılığı ön plânda tutmak, yurdunun ve tüm dünya insanının sorunlarına eğilmektir.

Naile Akıncı

Van'da doğdu. 1952 Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Resim Bölümünden, Zeki Kocamemi atölyesinden mezun oldu. 1953'den sonra Devlet Resim ve Heykel sergilerine, yurt içi ve yurt dışı karma resim sergilerine, Türkiye Ressamlar Cemiyetinin Viyana, Münih, Roma ve Londra sergilerine katıldı. 1964'den sonra 6 kişisel sergi açtı. 1974 - U.F.C.I.'nin 10. cu Çağdaş Enternasyonal Sergisinin Büyük ödülünü ve ayrıca uluslararası Bienal'de (Vichy) büyük grup ödülünü. 1976'da U.F.C.S.I.'nin XI. ci Clermant - Ferrand Sergisinde Türk Sanatçıları ile birlikte büyük ödüle değer görüldü ve özel ödül aldı. Eserleri, Resim ve Heykel Müzesi (İstanbul), Resim ve Heykel Müzesi (İzmir), Ankara

Millî Kütüphane ve Bakanlıklarla Özel Koleksiyonlarda bulunmaktadır.

Nazan Akpınar

1942 yılında İstanbul'da doğdu. 1964 yılında Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'ni bitirdi, iki yıl İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'ne devam etti. Resim eğitimini özel olarak Prof. Ayetullah Sümer atölyesinde yaptı. Güzel Sanatlar Birliği Resim Derneği ve Paris Uluslararası Kültürel Kadınlar Federasyonu üyesiydi. Bu kuruluşların yurt içi ve yurt dışı sergilerine ve Devlet Resim ve Heykel sergilerine katıldı. Bazı banka ve şirketlere duvar resimlerini yapmıştır.

Nazlı Ecevit

İstanbul doğumludur. "Kız Muallim Mektebi" İnas Sanayi-i Nefise Mektebi-İ Âlisi'nde öğrenimini yaptı. Ressam Mihri ve Feyhaman Duran'ın öğrencisiydi. Çeşitli okullarda resim öğretmenliği yaptı. Yurt içi ve yurt dışı sergilere katıldı. Resim ve Heykel Müzesi ile resmî ve özel koleksiyonlarda eserleri var. Eski başbakanlardan Bülent Ecevit'in annesidir.

Necdet Kalay

İstanbul'da doğmuş olan Necdet Kalay, 1954-57 yılları arasında Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'ne devam et-

miştir. Güzel Sanatlar Birliği Resim Derneği kurucu üyelerindedir ve Derneğin Genel Sekreterliğini yapmıştır. Necdet Kalay çalışmalarında figüratif soyut düzenlemelerle, yapıtlarında doğa ve geleneksel değerli çeşitli oluşlar içinde estetik duyumunda ortaya koymaktadır. 1960'dan sonra, İstanbul, Ankara ve İzmir'de pek çok kişisel sergilerin yanısıra, Güzel Sanatlar Birliği'nin Ankara ve İstanbul sergilerine ve Devlet Resim ve Heykel Sergilerine katılmış ve ikincilik almıştır. Ayrıca Cumhuriyetimizin 50. yılında Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Devlet Resim ve Heykel Sergisi'nde Cumhuriyet Ödülünü kazanmıştır. Yurt dışında katıldığı sergilerden biri Binghamton'daki New York Üniversitesi'nin düzenlediği Çağdaş Türk Resim Sergisidir. Yurt dışındaki ilk kişisel sergisini 3 Aralık 1973 tarihinde Zürih'te açmıştır. Les Amis De L'Art (La Louviere-Belçika) Sonbahar Sergisine 1976 üç tablosu ile katılmıştır. Çalışmaları Fransa'da Arsonval Müzesi'nde, İtalya, İsviçre, Amerika, İngiltere ve Meksika'da, yerli ve yabancı koleksiyonlarda bulunmaktadır. Ankara, İzmir, Mersin Devlet Resim ve Heykel Müzelerinde, Anlara Millî Kütüphane'de, resmî ve özel koleksiyonlarda eserleri bulunmaktadır.

Nüşet İslimyeli

1913'de Mudanya'da doğdu. Meslek olarak askerliği seçti, fakat mutluluğu sanatta arayarak, çabalarını aralıksız sürdürdü. Cemal Nadir Güler, Mehmet Ali Lağa ve Celâl Esat Arseven'in öğrencisi olduğu yıllardan sonra her olanağın yararlandı. Yurt içinde ve yurt dışında bir çok karma sergilere eserler verdi ve özel sergiler düzenledi. 1951 de yurt çapında düzenlenen karikatür yarışmasında 764 karikatür arasında 1. ödülü aldı. Millî Kütüphane koleksiyonunda, Paris Institut d'etrudes Françaises'de, Hollanda, Avusturya-ve Almanya'da özel koleksiyonlarda, yurt içinde de bir çok resmî ve özel koleksiyonlarda eserleri vardır. Ankara Sanat Dergisi kurucusu ve sahibi, üç ciltlik Türk Plastik Sanatçıları ve iki ciltlik Sanat Terimleri Ansiklopedileriyle başkaca yayımlanmış eserlerinin yazarıdır.

Prof. Ayetullah Sümer

1905 yılında İzmir'de doğdu. Resim eğitimini Devlet bursuyla Fransa'da Paris'te yaptı. 1932 de Paris ve Versay Salonlarında eserleri teşhir edildi. Gümüş madalya aldı. 1933 de Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde Fresk Atöl-

Namık İsmail-Harman

yesini kurarak, bu dalın profesörlüğüne getirildi. Ulusal ve uluslararası birçok sergilere katıldı. Resim ve Heykel Müzesi'nde ve Deniz Müzesi'nde eserleri vardır. Bir çok ünlü kişilerin portrelerini yapan sanatçı, 1939 yılında, devrin Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü'nün daveti üzerine huzurunda portresini yapmıştır.

Ruzin Gerçin

Devlet Güzel Sanatlar Akademisi, Dahilî Mimarî Yüksek Bölümü mezunudur. Kireçburnu'ndaki öze sanat atölyesinde seramik ve suluboya çalışmalarını sürdürdü. 1970 yılına kadar 10 kişisel sergi açmış olup, yurt içinde 24 karma, yurt dışında da 11 karma sergiye katılmıştır. Çeşitli sanat dallarında açılan yarışmalarda 8 adet birincilik, 5 adet mansiyon ödülü almıştır. Paris, Wıchy'de (U.F.A.C.S.I. Uluslararası Kadın Sanatçılar Grubu) 2 adet Birincilik büyük ödülü vardır.

Katıldığı Dış Sergiler : Hamburg Dünya Naif Sanatçılar Sergisi, İran, Pakistan, Afganistan (Çağdaş Türk Seramik Sergisi), Vallauris Bienalleri, İtalya Prodatino Sergisi, Doğu ve Orta Avrupa kentlerinde dolaşan (Çağdaş Türk Seramik Sergisi), Kıbrıs'ta (resim sergisi) ve U.F.A.C.S.I. Uluslararası Kadın Sanatçılar Sergisi Paris ve Wıchy.

Yapıtları : Resmî ve özel binalarda, yurtiçi ve yurtdışı özel koleksiyonlarda, Cape-Town (Belediye Müzesi'nde) seramik pano, Almanya Hamburg Rolf İtaliander (Naive Kunst Aus Aller Welt) müzesinde seramik panosu, Avusturya İnnbruck (Voralberger Landesmuseum, Bregenz) de suluboya yapıtı, gene İnnbruck (Tiroller Landesmuseum, Ferdinandeum) da suluboya yapıtı ve İzmir Devlet Resim ve Heykel Müzesinde ise suluboya resimleri yer almıştır.

Sabiha Bozcalı

İstanbul'da doğdu. Küçük yaşdaki resim merakı annesinden geçti. Sonra Ali Sami Boyar'dan resim dersi aldı. 1919'da ailesi onu Berlin'e gönderdi. Ünlü ressam Lovis Corinth atölyesinde 1 sene çalıştı. 1922-25 yıllarında Münih'de Moritz Haiman atölyesinde ve Münih Güzel Sanatlar Akademi imtihanını kazanarak Prof. Cari Caspar atölyesinde çalıştı. Sonra Mısır'da bir sene bulundu. Kahire'de 2 defa resim sergilerine iştirak etti. 1930 da Paris'e gitti ve 3 sene ünlü (Pointilliste ressam Paul-Signac) atölyesinde bulundu. 2 defa Grand-Palais de açılan bağımsız

Halil Paşa-Arabalı Peysaj

ressamlar resim sergilerine iştirak etti ve bir kere de Galeri Braun'da açılan bazı genç ressam sergisine de iştirak etti. Aynı zamanda Louvre Müzesi'nde İtalyan ressamı Alessio Baldovinetti'nin bir tablosunu kopye etti. 1947'de amcası Mahmud Nedim Bey onu Roma'ya gönderdi ve 3 sene ünlü metafizik ressamı Giorgio de Chirico'nun atölyesinde çalıştı. Bu süre zarfında Vaticano Pinakoteği'nde Raffaello Santi'nin meşhur tablosu Transfiguration'u kopye etti. Bir çok resimleri yurt dışında bulunuyor. Mısır, Amerika, Almanya, İngiltere, İtalya, Paris ve Japonya'da... Vatan döndükten sonra uzun yıllar basında çalıştı. Tanınmış yazarların gazetelerde tefrika ve kitaplarını resimledi ve merhum ünlü tarihçi Reşad Ekrem Koçu'nun İstanbul Ansiklopedisi 1 inci ciltten 10 uncu cildine kadarını resimledi.

Semiha Sümer

1919 yılında İstanbul'da doğdu. Resim eğitimini İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde Edip Hakkı Köseoğlu ve Feyhaman Duran atölyelerinde yaptı. Güzel Sanatlar Birliği Resim Derneği ve Paris Uluslararası Kültürel Kadınlar Federasyonu üyesidir. Bu kuruluşların yurt içi ve yurt dışı sergilerine katılır. Bazı resmî binaların ve bankaların büyük duvar resimlerini yapmıştır.

Şükrü Erdiren

1330'da Yozgat'ta doğmuştur. Tüccar Ali Rıza Bey'in oğludur, ilk öğrenimini Yozgat'ta ve Haymana'da yapmıştır. Orta ve Lise öğrenimini Aske-

ri Okullarda yaptığı sırada ünlü ressam Sami Yetik'in öğrencisi olmuş ve kendisini atölye şefi yapmıştır. 1935'de Harbiyeden Muhabere subayı olarak mezun olmuş, resim sanatını ikinci ve esaslı uğraşı olarak ömür boyu sürdürmüştür. Gazi Eğitim Enstitüsü Resim Bölümü'nde açıktan girdiği sınavlar sonucu (Resim Öğretmeni) sertifikası almıştır. Amerika'da eğitimde bulunduğu sıralarda New Jersey'de katıldığı bir yarışma sergisinde Profesyonel Gurup'ta birinci ödül almıştır. Yapıtları dış ülkelerde çok ilgi görmüş ve çoğu yabancı koleksiyonlara ve Amerika'daki müzelere alınmıştır. Yurtiçi ortak sergilerde ve 1967 de Ankara kişisel sergisinde büyük ilgi gören Erdiren'in eserleri ülkemisdeki müze ve koleksiyonlara girmiştir. Dostlarının teşviki ile 1962 de Deniz resimleri yapmak üzere Şile'ye giden sanatçı, buradaki doğaya hayran olmuş ve 1975 de bütün görevlerinden ayrılarak Şile'deki atölyesine yerleşmiştir. Sanatçı Erdiren, Türk dilinin yenileşmesinde uzun seneler Türk Dil Kurumu'ndaki toplantılara katılmıştır. Almanca ve İngilizce'yi çok iyi derecede bilmektedir. Teknik konularda Almanca'dan 7, İngilizce'den 13 esen dilimize çevirmiş, ayrıca İngilizcede 2 telif eseri vardır.

Hafsa Sultan

Osmanlı tarihlerinde padişah anaları ve eşleriyle kızlarına ait bilgiler genellikle çok yüzeyseldir. Hele ilk devirlere ait resimler son derece azdır. Buna karşılık Osmanlı İmparatorluğunda kadınların işkal ettikleri mevki çok büyüktür ve kadınlar saltanatı başlı başına bir âlemdir. Nitekim Avrupa tarihlerinde, "Muhteşem" ve "Büyük" ünvanlarıyla anılan Kanunî Sultan Süleyman bile, fetan Rus kızı Roxellane'in elinde âdeta bir oyuncak olmuştur. Bu haris kadının, saltanatı, öz oğlu Bayezid'e hasretmek

emeliyle; olağanüstü bir özenle yetiştirilen, şekil ve karakterce dedesi kahraman Yavuz'a benzediği için, halk tarafından çok sevilen değerli, mert, saf, bilgin, şâir, imarçı ve asker ruhlu Şehzade Mustafa'yı babasına boğdurabilmesi, saltanatta kadınların sözünün geçmesinin en açık delilidir. Öte yandan Yavuz'un zeki ve düşünçeli zevcesi, kadınların ulusu ve hatunların büyük sultanı, Kırım Hanı Mengli Giray'ın güzel kızı Hafsa Sultan; Osmanlı tarihinin tantanalı seyrini devam ettirecek kudretteki saltanat vârisi değerli torunu Şeh-

zade Mustafa'yı himayeden bir ân vazgeçmemiştir. Torunu Mustafa'nın doğum yeri olan ve oğlu Süleyman'ın şehzadelik yaptığı Manisa'da yıllarca kalan Hafsa Sultan, burada yaptırdığı muazzam külliyesinde; cami, medrese, imarethane, hânîkah, dârüşşifa, hamam ve sibyan mektebi ile Manisa'da hem terbiye ve eğitim hem de, dinî, sıhî ve sosyal hizmetler yapmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde bulunan 929. H. (1523 M.) tarihli vakfiyesinde, külliyesine terk ettiği malların sayılamıyacak kadar çok olduğunu söylemek, bu büyük insanın ne derece hayırsever olduğunu isbata yeterlidir. Ne yazık ki onun ölümünü izleyerek meydanı boş bulan Roxelane, himayeden mahrum kalan Şehzade Mustafa'yı ortadan kaldırmakla, Oğuz hanedanına istediği darbeyi indirmiş ve İkinci Selim gibi ayyaş bir adamın saltanatı almasını vesile olarak, Osmanlı İmparatorluğunun yükselme devrinden duraklama devrine girmesine neren olmuştur. Yavuz gibi bir kahramanın eşi, Kanunî gibi muhteşem bir padişahın anası, Osmanlı tarihinin mutantan seyrini devam ettirecek kudrette bir şehzadenin büyük annesi ve nihayet Kırım Hanı Mengli Giray'ın güzel kızı Hafsa Sultan hakkında maalesef bir yayın yapılmamıştır. İstanbul'da Sultan Selim camii haziresinde, temellerine yakın yıkık türbesini de otlar ve çalılar bürümüştür. İhmal ve kayıtsızlığımızın hazin ve acı anısı bu yıkık birkaç duvar, bu bakımdan hepimizin yalnız gözlerini değil gönüllerini de ağlatmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü Manisa'daki hayratından ayakta kalabilen cami, medrese, dârüşşifa, hamam ve ana mektebini restore ettirmekle görevini yapmıştır.

Manisa dârüşşifasında yıllarca idare müdürlüğü yapmış olan, İstanbul'un Mevlevihane kapısında gömülü Denizli'li Merkez Efendinin oluşturduğu mesir şenlikleri de yeniden canlandırılmakla yalnız Merkez Efendi değil o büyük padişahın her anlamıyla büyük olan annesini de hatırlanmakta ve her sene Mart ayının 9'unda gökten ilâhî bir rahmet gibi halkın üstüne yağın macunlar ona rahmet okumağa vesile olmaktadır.

Lâkin bu ulu Sultanın tanıtılması sağlanamamıştır.

Tarih Boyunca Çöççüiler

Eski İstanbul'da çöpçülüğü Subaşı denilen yeniçeri ocağına mensupları yaparlardı.

Reşat Ekrem Koçu

Hayat Tarih Mecmuası. Sayı 10, Kabım 1972. S: 21-25

Günümüzde daha çok «çöpçü» denilen işçilere, yakın geçmişte «Tanzîfât Amelesi» deniliyordu, İstanbul'un belediye işlerine İstanbul kadılığı, güvenlik ve düzenine de yeniçeri ağalığı ile yeniçeri kollukları tarafından bakıldığı eski Osmanlı devrinde, büyük şehrin temizlik âmiri, yeniçeri ocağından «Çöplük Subaşı» denilen bir zabıt idi.

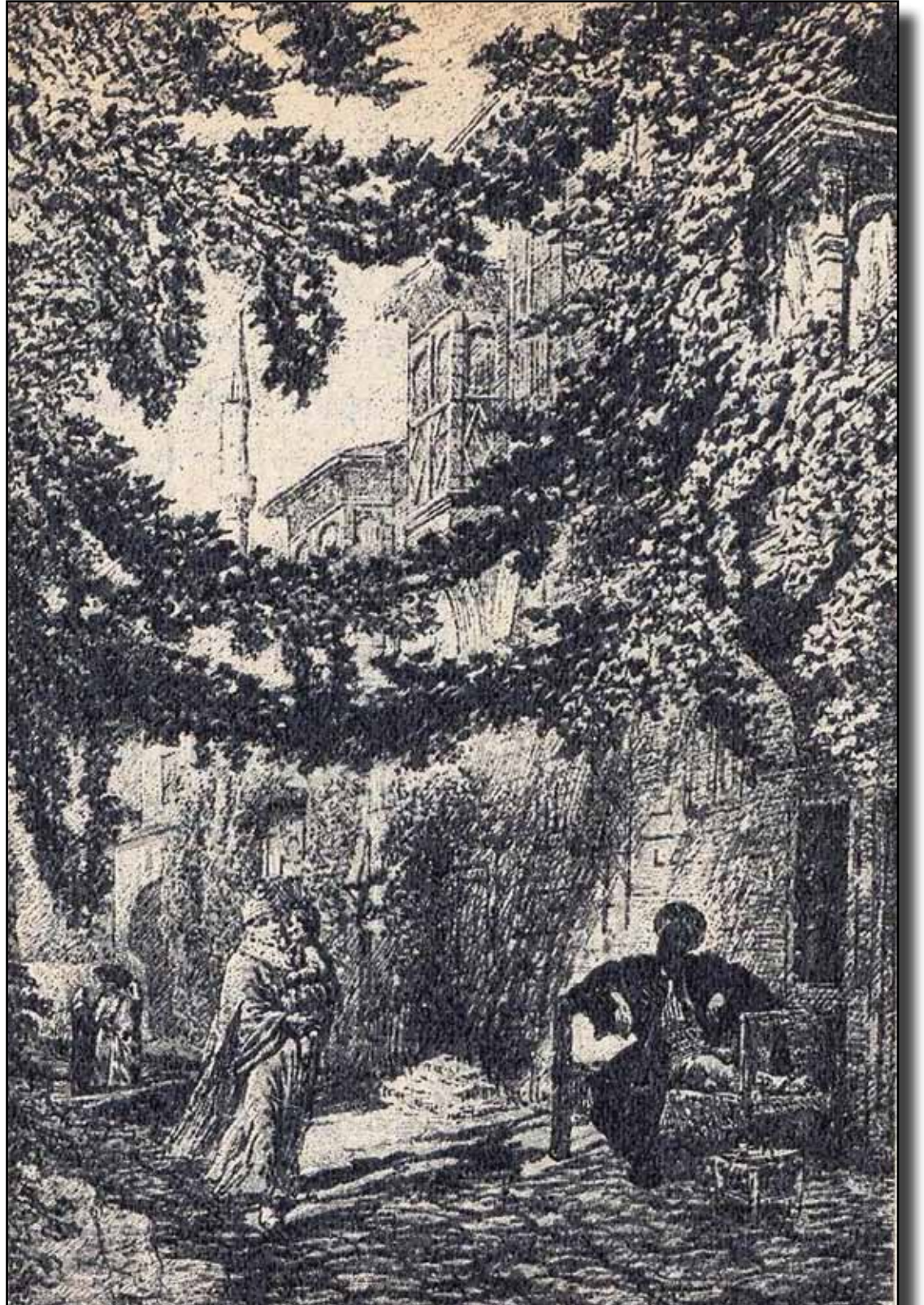
Belediye mektupçusu değerli bilgin merhum Osman Nuri Ergin «Mecelle-i Umûr-u Belediye» isimindeki büyük eserinde (1922) «Tanzîfât (temizlik)» başlıklı bölümünde şu bilgiyi veriyor:

«(Tâhir Subaşı) adı da verilen çöplük subaşları, İstanbul sokaklarında birikmiş olan süprüntüleri, yıllık bir ücret alarak, arayıcı denilen esnafa ihale ederdi. Bunlar İstanbul'da evler ve sokaklarda birikmiş ne kadar süprüntü varsa, zembillerle toplayıp taşıyarak deniz kenarına götürürler ve orada tekneler içinde yıkayarak içinden para ve para edecek şeyleri arar, toplar ve bulduklarını eşyaları esnafa götürüp satarlardı.»

Arayıcıların son zamanlara kadar sokak sokak dolaşıp evlerden çöp aldıklarını eskiler hâlâ hatırlamaktadırlar.

O zamanları yaşamış olanların anlatımlarına göre, arayıcılar: «Çöp çıkar-ram!» diye bağıarak sokaklarda dolaşır, evlerin kapılarını çalarak aldıkları çöpleri arkalarındaki küfelere yükleyerek götürürlermiş. Bu arayıcı çöpçüler de lâğımcılar gibi genellikle Ermeni imişler.

O devirde İstanbul'da meydanların belirli zamanlarda Müslüman olmayanlara temizlettirildiği, caddelerin de yeniçeriler tarafından süpürüldüğü ve mahalleler arasındaki sokakların mahalle halkı tarafından temizlendiği, yazılı ve-

sikalardan anlaşılmalıdır. Sarayda da bostancı teşkilâtının dış hizmet ocakları arasında «Mezbelekeşan Ocağı» adı ile bir çöpçü takımı vardı. Bu konudaki İstanbul Kadısına gönderilmiş önemli fermanlar şunlardır;

BİRKAÇ FERMAN

1585 tarihli ferman

«... Bayezit meydanı ayda iki defa temizlenmekte iken son zamanlarda ihmal edilmiş. Çöplük subaşı geldiğinde eskiden nasıl olageliyorsa yine öylece süpürtülüp temizletilmesi...»

1695 tarihli ferman

«Sokak ve mahallelerin daima temiz tutulması gerekirken ihmal edilmiş ve bazı yerlerde çöpler yığılmıştır. Subaşı ve asesbaşıya tenbih olunmuştur; siz de halka tenbih edin, mahalleler arasındaki mezbeleleri kaldırıp denize atınlar ve sokaklar gereği gibi temizlensin. Bundan sonra her kimin dükkânı önünde veya mahalle arasında süprüntü görülürse dükkân sahibi ve mahalle halkı cezalandırılacaktır...»

1695 tarihli ferman

«Mahalle içerisindeki sokakların, cami ve mescid avlularının, çarşı ve pazar boylarının temizliğine dikkat edilmesi, mahalle imamlarına, mütevellilere, esnaf kâhyalarına birkaç sefer tenbih edildiği hâlde ihmal edilmektedir; tekrar, muhkem tenbih edin, bundan sonra sokaklarda, cami ve mescid avlularında ve çarşılarda, pazarlarda süprüntü, işe görülürse mahalle imamları, mütevelliler ve esnaf kâhyalarının hakkından gelinecektir...»

1719 tarihli ferman

«... bundan önceki fermanlarımıza rağmen, İstanbul pislik içindedir; anlaşılıyor ki halk bu şehrin temizliği ile alâkadar değil... her mahalleye ve çarşı boylarına tahammülü ölçüsünde süprüntücüler tâyin olunsun; onlar temizlesin ve süprüntücülerin ücretleri de mahalle halkı ile çarşılıdan alınsın ve bu ücretler her ay toplansın. Süprüntücüler işlerini ihmal ederlerse küreğe konulsunlar...» (Büyük vezir Nevşehirli Dâmâd İbrahim Paşa'nın kurmak istediği bu ilk çöpçü teşkilâtı maalesef tahakkuk edememiştir).

1804 tarihli ferman

«... sokaklar, çarşı boyları öylesine pislik içindedir ki, geçenlerin üstü başı berbat oluyor ve şehir pis kokuyor. İmam-

lar vasıtası ile esnafa kat'iyetle tenbih edilsin; herkes evinin ve dükkânının önünü, sokağını temiz tutmaya mecburdur. Sokaklara süprüntü, hayvan ölüsü, pis sular atılmasın, dökülmesin. Bu fermana riayet edilmezse, halk ve esnaf değil, onların nâzın olan mahalle imamları esnaf kâhyaları mesul tutulacaktır, İstanbul kadısı olarak siz de bu hususta çok dikkatli olun...»

1812 tarihli ferman

«... şehrin temizliği yine ihmal edilir olmuş, sokaklara ve çarşı boylarına süprüntü, hayvan ölüleri ve pis sular atılıp dökülüyor. Mahalle imamlarına ve bekçilere şiddetle tenbihte bulunun, temizlik işini ihmal ederlerse ağır ceza görecektir...»

1813 tarihli ferman

«... şehrin temizliği ihmal ediliyor, sokaklar ve çarşı boylarına süprüntü, hayvan ölüleri, pis sular atılıp dökülüyor. Tenbihler dinlenmiyor ve bu pislik taaffün, sârî hastalıklara sebep oluyor. Mahalle imamlarını, esnaf kâhyalarını ve yiğitbaşılarım huzurunuzda toplayınız, kafaları alacağı şekilde anlatınız ki temizlik işine dikkat etmedikleri takdirde çok ağır ceza görecektir. Sokaklar, çarşılar, dükkân, ev, han önleri temiz tutulacaktır...» (İstanbul'da 1227-1812'de müthiş bir veba salgını olmuştur)

Yukarıda kısaltılmış örnekleri görülen fermanlar pek çoktur. Sokaklarda köpek ve kedi ölülerinin yattığından söz edilir. Eski devirlerde İstanbul'un şimdikine oranla çok daha pis olduğundan şüphe yoktur. Lâğımsız, kaldırmızsız, dar ve iğri-büğü sokakları güneş ışığından mahrum bir şehirde temizlik olamaz. Balıkhane Nâzırı Ali Rıza Bey «XIII. Asr-ı Hicrî'de İstanbul Hayatı» adlı eserinde şöyle diyor;

«... yakın zamanlara kadar İstanbul evleri ahşap ve önemli bir kısmı boyasız, boyalı olan bazı konaklar da aşı boyası ile boyanmış ve üzeri çamur kuruları ile kaplı olup, evler birbirine yapışık, basık, girintili çıkıntılı şeylerdi. İçlerinde fareler, sansarlar mekân tutmuştu. Evlerin avluları loş, ıslak, solucanlı olup sokaklara çirkef akardı. Sokaklarda duvar diplerinde süprüntü, kedi, köpek ve fare leşeleri, arsalarda harabelerde öbek öbek pislik, gelip geçtikçe iğrenmemek mümkün olamazdı. En işlek caddeleri bile o kadar dar idi ki, karşılıklı damdan dama kediler atlardı...»

Hicri 1242'de İhtisab Nazırlığı (Belediye Başkanlığı Hesap İşleri) kurul-

du. Belediye işleri İstanbul kadılığından bu nazırlığa devredildi. Dolayısıyla da temizlik işleri ile İhtisab Nazırlığı meşgul oldu. 1859'da İhtisab Nazırlığı lâğvedilince temizlik işleri, o tarihte zaptiye müşirliğine verildi. 1868'de ilk Belediye Nizâmnamesi yapıldı ve İstanbul'un temizliği belediyenin görevleri arasına girdi. Yeniden temizlik memurları tayin edildi, temizlik arabaları yaptırıldı. Böylece İstanbul'da ilk çöpçü teşkilâtı kuruldu.

Operatör Cemil Paşa'nın ilk Şehreminliği (Belediye Başkanlığı) zamanında bir «Nezâfet-i Fenniyye Müdürlüğü (Temizlik İşleri Müdürlüğü)» kuruldu, temizlik müfettişleri tayin edildi; sokaklar geceleri yıkanıp temizlenmeye başlandı. Hayvanla çekilen çöp arabaları, hayvanları için ahırlar yaptırıldı. İstanbul ağır masrafla ilk kez ciddi ve bilimsel temizlik gördü ki, ilk Nezâfeti Fenniye Müdürü mühendis Salâhaddin Beyin bu konuda büyük hizmeti, yardımları görülmüştür.

Birinci Dünmya Savaşı bu yenilikleri altüst etmiş, arazözlere ve hayvanlara el konmuş, genç işçiler askere almarak temizlik işi kadınlara ve çocuklara kalmıştı. Cemil Paşa'nın binlerce lira harcaması ile kurduğu teşkilât mahvolmuştu.

Savaşın sonra Cemil Paşa'nın ikinci kez Şehreminliği'nde temizlik işleri ile tekrar ve ciddi surette uğraşıldı. Her türlü eksiklikler giderilerek tamamlandı ve Dr. Vedi Bey adında yorulmak bilmez bir kişi Nezâfet-i Fenniyye Müdürlüğü'ne getirildi. İstanbul sokakları temizlendi ise de bu yolda yapılan harcamalar Şehremâneti'ni iflâsa sürükledi. Çünkü temizlik vergisi olarak İstanbul halkından yılda ancak 50.000 lira toplanabiliyor ve bu parayı da, Şehremaneti borcuna karşılık olarak Maliye Nezâreti alıyordu. Halbuki Şehremaneti her yıl temizlik işlerine 400.000 - 500.000 lira sarfediyordu. Bu duruma fazla dayanamamışlardı.

Osman Nuri Ergin yukarıdaki tarihçe-de, tahminen 1690 ile 1840 arasında bir buçuk yüzyıl İstanbul'un temizlik işlerinde kullanılmış külhanbeylerini kaydetmiştir.

Cumhuriyet devrinde İstanbul'un temizlik işleri, en büyük konulardan biri olarak ele alındı. Bu ağır iş İstanbul belediyesinin Temizlik İşleri Müdürlüğü tarafından düzenlenmeye başladı.

ÇÖPLÜK SUBAŞISI

Tanzimattan önceki devirde İstanbul'un temizlik işleri âmiri bu unvanla anılırdı. Evliya Çelebi şu bilgiyi veriyor:

«Tahir Subaşı, yani çöplük subaşı»

Aylık Tarih

pirleri sahâbe-i kiramdan bir zattır ki Mekke ve Medîne şehirlerinin pak olmasını Hazret-i Risâlet ona tevdi etmişti.»

Çöplük Subaşı, kendisine verilen salâhiyetle şehrin temizlik işlerinde acemi oğlanlarının emrine verilen gençleri kullanırdı; 1683'ten sonra da acemi oğlanlarına ek olarak külhanbeyleri şehrin temizlik ameleleri olarak istihdam olundular.

ARAYICI ESNAFI

İstanbul esnafının ayak takımından; büyük şehrin semt semt, sokak sokak, süprüntü yığınlarını, enkaz molozlarını, deniz kenarlarını, lâğım ağızlarını eşeleyip araştırarak hırdavat ile kazançlarını sağlayan insanlardır. İçlerinde nâdir olarak çok kıymetli eşyalar bulurlardı.

Sokak sokak dolaşan takımı, genellikle sırtlarında bir küfe taşır, elinde ucu çok sivri bir çivi ile donatılmış uzun bir sopa vardır. Yollar boyunca rastladığı çöpleri bu sopalarla eşeler ve içinde para edecek bir şey bulursa, bunları sopasının çivisiyle alarak arkalarındaki sepetlere doldururlardı. Kıyılarda, özellikle İstanbul'un Marmara kıyılarında dolaşan arayıcılar adetâ seyyar bir atelyeye sahip gibidirler. Yanlarında genellikle kardeş veya oğul yahut evlâtlık bir delikanlı, çapa, kürek, bir iki teneke veya kova, bir tahta tekne bulunurdu. Sahilleri, lâğım ağızlarını kazarlar, kum, taş çakıl karışık toprağı teneke ve kovalarla deniz kenarına koydukları tenekelere taşıyıp doldururlar, kaba pisliğini deniz suyunda yıkadıktan ve toprağını akıttıktan sonra, geri kalanı önce kalın, sonradan ince bir elekten geçirirlerdi.

Arayıcı esnafın bu ikinci elek üzerinde, yüzük, küpe ve iğne gibi süs eşyasından düşmüş elmaslar, diğer değerli taşlar buldukları bile olurdu.

Burada tarihî bir olaya da değinmeden geçmeyelim. Osmanlı hazinesinin en değerli taşlarından «Kaşıkçı Elması» on yedinci yüzyılda Marmara kıyısında

bir arayıcı tarafından bulunmuştur.

Evliya Çelebî, on yedinci yüzyıl ortası için, arayıcı esnafından şu satırlarla sözediyor:

«Bu taife çöplük subaşına mensuptur. Kârları nefsi İstanbul'da (Saray ve konaklarda) ve şahrahlarda ne kadar mezbele ve har ü hâşâk var ise zenbillerle taşıyıp derya kenarında tenekeler içre yıkayıp içinde akça

«Bu taife çöplük subaşma senevî altmış bin akça avâid verip İstanbul içre arayıcılık ederler. Pirleri Verrad Berberî'dir ki şeref-i İslâm ile müşerref olmuştur. Kabri, Abbâsiye'de bir bağ içindedir. Bu arayıcı esnafı 500 nefer kadar olup tâ kasıklarına kadar battal siyah çizmeler giyerler. Üzerlerinde kırmızı ve siyah meşin kaftanlar, başlarında Teke ve Hamîd külahları ve omuzlarında uzun sırtıklar üzerinde çapa demir, arkalarında müdevver ağaç tenekeler ve ellerinde kazmalar ve bazılarının ellerinde süpürge ve kürekler ve omuzlarında zenbil ve hararlar ve har-ü hâşâk sepetleri bir hay ve huy ederek geçerler...»

Yine Evliya Çelebî'den öğrendiğimize göre eskiden yapılmış âdet olan büyük esnaf alaylarında, arayıcı esnafı, acemi oğlanlarından sonra geçerler, kendilerini de mezar kazıcıları esnafı izlerdi.

SU BAŞI

Başına, resimde görüldüğü gibi ağız enli ve tepesine doğru sivrice mermer şeklinde beyaz tülbentten yapılmış bir serpuş ve üstüne sarı çuhadan pelerin ve bacağına mavi şalvar ve ayağına sarı yemeni giyerdi.

Onun görevi; gündüzleri kol gezerek çarşı, pazar ve mahalle aralarının temizliğine dikkat etmek ve bozulmuş kaldırımları tamir ettirmek ve yol üzerinde yıkılmak üzere olan yapıların yıkılıp yapılması gereğini mimar başıya bildirmek ve geceleri de

«ases başı» ile birlikte kol gezip uygunsuz takımının

araştırılması ve bulunmasıyla meşkul olmak gibi şeylerden ibaret idi.

Her beldede yukarıda belirtilen görevler ile görevli bir su başı ile maiyeti bulunup, bunlar barış zamanında zabıta ve belediye memurluğu hizmetini yapıp savaş zamanında savaşa da giderlerdi.

Subaşı.

ve mangır ve mismar (çivi) ve gayrı gûna eşya bulup kefaflerirler. Amma bazı mahalde üstüfan ve sorguç ve cevahirli kuşak, zıkıymet yüzük taşlarından düşmüş cevahir makulesi zıkıymet şeyler bulurlar ki tâbir olunmaz.

Türkiye'nin

İlk

Metro'su

Erhan Öral

Hayat Tarih Mecmuası. Sayı 11. Aralık 1968. S.29-34

Günümüzden yaklaşık 150 yıl tadar önce, 1872 yılının sonlarında İstanbul, sayılı büyük kışlarından birini yaşıyordu. Günlerden beri aralıklı devam eden kar yağışı şehirde hayatı felce uğratmış, halk evlerine kapanmıştı, işleri gereği her gün Galata'dan o zamanki adıyla Pera'ya (Beyoğlu'na) basamakları buz tutmuş Yüksekaldırım'dan bin bir dikkatle düşmemeye çalışarak inip çıkan şehirli, yolun kenarında küçük bir ayaklı iskemleye oturmuş bir adamın, büyük bir dikkatle elindeki deftere bir şeyler kaydettiğini görünce şaşkınlıktan donakalıyorlardı. Yağan kara, şiddetli soğuğa aldırış etmeden, gelip geçenlere bakarak defterine bir şeyler yazan, bu iri yan yapılı, ağızdan piposu eksik olmayan adam kimdi acaba? Biraz daha meraklı olanlar, yanına yaklaşıp geçerken deftere bir göz atıyorlar, ancak orada anlamsız şekillerden başka bir şey göremiyorlardı.

Kış her gün şiddetini biraz daha artırarak devam ederken, Yüksekaldırım'da artık herkesin tanıdığı adam memur sadakatiyle her gün tam saatinde yerini alıyor, elindeki deftere çizdiği şekillerin sayısı da gün geçtikçe artıyordu. Onu bu soğuk kış günlerinde sabahtan akşama kadar hep aynı yerde görenlerin bazıları, onun aklından, deli olup olmadığından şüphelenirken, kendileri için çalıştığının farkında değillerdi tabii.

Sonra bir gün kimliğini kimsenin bilmediği bu adam, esrarengiz bir şekilde ortadan kayboluverdi. Yine bir sabah Yüksekaldırım'dan inip çıkanlar onu her gün görmeye alıştıkları yerinde bulamayınca şaşırdılar. İri yarı yapılı, uzun boylu, ağızdan piposu eksik olmayan adam, kara kaplı defteri ile birlikte kayıplara karışmıştı.

Aynı adam kısa bir süre sonra bu kez Paris'te, elinde siyah bir çanta olduğu halde, tanınmış inşaat firmalarının birbirinden gösterişli binalarına girip çıkıyor, şirket yöneticilerine heyecanla şu sözleri tekrarlıyordu:

"Adım Henry Gawan. Mesleğim mühendislik. Buraya son derece ilgi çekici bir teklifle gelmiş bulunuyorum. Yalnız bunu açıklamadan önce size birkaç ay

önce yaptığım bir yolculuktan söz etmem gerekecek. Birkaç ay önce, Şark'a, Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'a gitmiştim. Bilirsiniz her insan yolculuklarında önce kendi mesleğiyle ilgili şeyleri görmek ister. Bu amaçla şehirde yaptığım gezintiler sırasında bir şey dikkatimi çekti. İki büyük semt, Galata ve Pera arasında halk kestirme bir yol olmayışı yüzünden gidip gelmekte büyük güçlük çekiyordu. Buradan günde aşağı yukarı 40 bin kişi inip çıkıyor, iki semti yeraltından birbirine bağlayacak bir metro yapımının bize çok şey kazandıracığı kanaatindeyim."

İstanbul halkı, kendilerinden binlerce kilometre uzakta, Paris'te, tanınmış inşaat firmalarının binalarında kendilerini yakından ilgilendiren bu konuşmalar yapılırken, şehirde birkaç yıl sonra yeni ve o güne kadar görülmemiş bir taşıtın çalışmaya başlayacağını bilmiyorlardı, doğal olarak. Bir Fransız vatandaşı olan Henry Gawan, İstanbul'da kaldığı süre içinde Galata ile Beyoğlu arasında bir metro yapımını incelemiş, daha sonra ülkesine dönerek bu projesini gerçekleştirecek firmayı aramaya başlamıştı. İlk başvurduğu firma bu teklifi reddedince Henry Gavvan yılmadı, birkaç firmaya daha başvurarak pro-

jelerini gösterdi. Ancak her gittiği yerden böyle bir yatırımın imkânsız olduğu cevabıyla birlikte, bir yığın da nasihat alıyordu. Ama red cevapları Gawan'ı üzmemekteydi, projelerini er geç bir firmanın kabul edeceğini biliyordu.

Bu ümitle bir kere de İngilizlerin kapısını çaldı. Vatandaşlarının aksine daha ilk başvurduğu firma projelerle ilgilendi ve Tünel'in inşasını üzerine aldı. Gawan'ın ikna edici konuşması, bir bir ortaya koyduğu deliller, dokümanlar, onlarda bu yatırımın gerçekten kârlı bir iş olduğu hissini uyandırmıştı. Genç mühendisin neşesine diyecek yoktu artık. Bir yıla yakın süredir bilmediği, tanımadığı, buna rağmen büyük bir sempati beslediği insanlar için yaptığı uğraşı olumlu sonuç vermişti. İşte İstanbul hâlâ çalışmakta olan tüneli bu genç Fransız'ın azmine ve iradesine borçludur.

TÜNELİN ÖZELLİKLERİ

«The Metropolitan Raihway of Constantinople From Galata - Pera» şirketi tarafından inşasına başlanan ve yaklaşık olarak 150 bin İngiliz lirasına mal olan tünelin 17 Ocak 1875'te hizmete girmesiyle İstanbul'un taşıt tarihinde yeni bir sayfa açılıyor, şehirde van olan taşıtlara

İlk metronin bir fotoğrafı.

İlk metronin giriş kapıları.

şehir halkının o güne kadar görmediği ve bilmediği bir yenisi daha ekleniyordu. 550 metre uzunluğundaki bir hatla şehrin iki büyük semtini birbirine bağlayan bu taşıt, devrinde var olan bütün taşıtlar zamanla birer ikişer ortadan kalktığı halde o günden bu yana hâlâ çalışmaktadır.

Bugün en eski taşıt olmak özelliğini muhafaza eden Tünel'in ilk vagonları açıldı. O devirde henüz elektrik olmadığından, bu her yanı açık vagonlar kandillerle aydınlatılır, oturulacak yerler de bulunmadığından ayakta seyahat edilirdi.

İstanbullular çalışmaya başladığı ilk aylarda Tünel'e biraz da korku nedeniyle pek fazla ilgi göstermediler. Batının bu modern ve ilgi çekici buluşunun benimsenmesi için aradan aylar geçmesi gerekti. Bu süre içinde Tünel'de müşteri olarak hayvanlar taşındı. Daha sonraları tünel en çok yolcu taşıyan taşıtlar arasına girdi.

Bilet ücreti 10 para olan Tünel'in açılışının ilk yılı sonunda elde edilen gelir 50 bin altın liraydı. Bu sayı daha sonraları gittikçe artacak, bu yeni taşıt kısa süre içinde masrafını çıkararak kâra geçecektir.

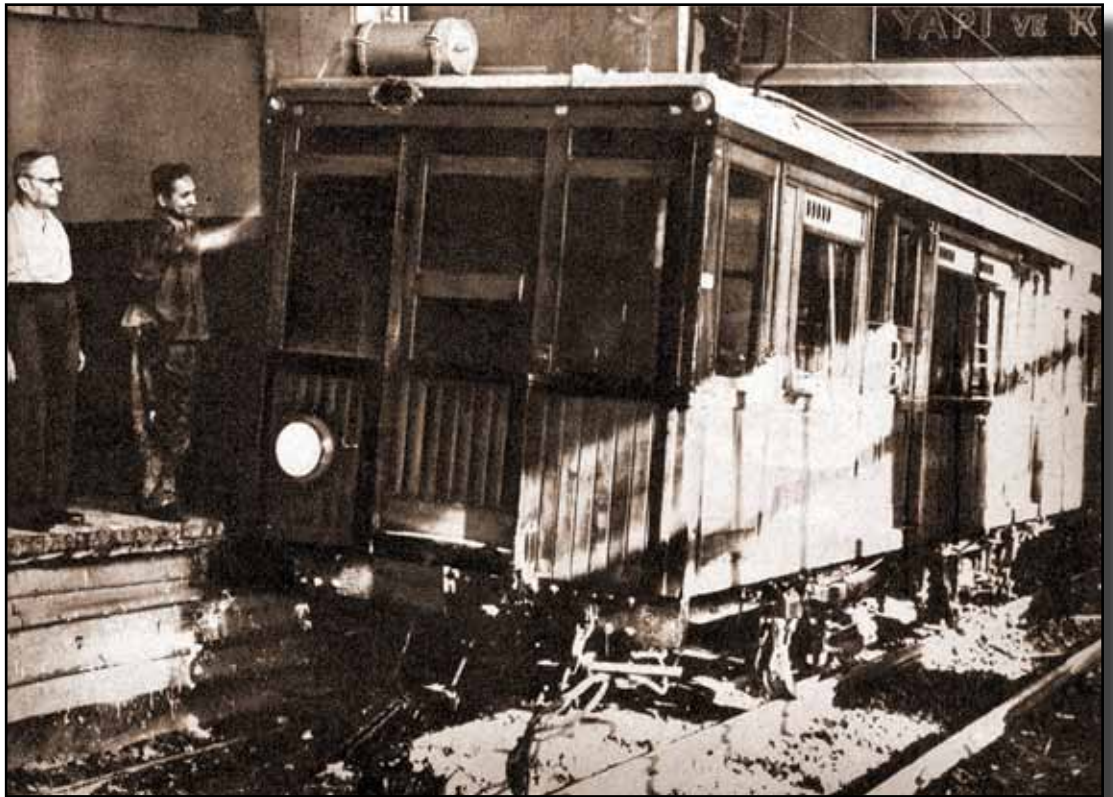
Bütün seyahat süresi o zaman da olduğu gibi 1,5 dakikayı geçmeyen ve bugünkü Metro Han'ın altında bulunan büyük buhar kazanlarının buharıyla hareket eden Tünel'in vagonları bir süre sonra, gördüğü rağbet üzerine kapalılarıyla değiştirildi. Bu arada kayı-

şı da yenilendi. Bu yenileme sırasında yolcu taşıma ücretlerine de zam yapılmış, bir ve ikinci mevki olmak üzerekiye ayrılan tünelde ücretler 2 ve 1 kuruş olarak belirlenmişti.

Halkın bu yeni taşıta alışmasından sonra tünelin kısa bir süre içinde büyük kâr sağladığını gören İngiliz şirketi yöneticileri, ilk iş olarak kendilerine tünel fikrini veren ve projelerini hazırlayan mühendis Henry Gavvan'ı görevinden uzaklaştırdılar. Tünelin yapımında fiilen çalışmış ve projenin gerçekleştirilmesi-

ne nezaret eden Henry Gawan bu hareket üzerine ülkesine döndü.

Şirket, tüneli 35 yılı aşkın bir süre işlettikten sonra 1914 yılında kurulan Osmanlı Tünel Şirketi'ne devretti. Bu yıl aynı zamanda İstanbul'da tramvayın elektrikli olarak çalışmaya başladığı yıldır. Önceleri şirket yetkilileriyle yapılan anlaşma gereğince tünelin müşterilerini azaltmamak amacıyla Galata ve Beyoğlu arasında tramvay çalıştırılmazken, daha sonraları Osmanlı Tünel Şirketi'nin kurulmasıyla bu anlaşmadan

İlk metro vagonları tamamen ahşaptı.

Günümüzdeki metronun vagonu.

vazgeçildi. Bu durum tünelin müşterilerinin azalmasına yol açıyordu.

1914, İstanbul'da elektrik devrinin açıldığı tarihtir. Diğer kara taşıtlarından bazıları, örneğin atlı tramvayların elektrikliye dönüşü gibi, bu yeniliğe ayak uydurarak kendilerini yenilerken, tahtırevanlar ve sürücü beygirleri gibi bazıları da devirlerini tamamladıklarından ortadan kalkıyorlar, buna rağmen tünel hâlâ buharla çalışıyordu. İşte bugün tünelin elektrikle işlemesi projesi de o zamanlar ele alınmıştı.

TÜNEL, TARİHİ BİR OLAYA SAHNE OLUYOR

Bu arada konumuzla ilgisi uzaktan da olsa, bir gençlik hareketinden söz etmemiz gerekiyor. 1924 yılının Kasım ayında, o zamanlar Tünel idaresi ile birlikte Metro Han'da çalışmakta olan İstanbul Tramvay Şirketi'ne karşı Darülfünun (Üniversite) öğrencilerinin giriştiği hareket, Tünel yolcularında büyük heyecan yaratmış, seferlerin durmasına yol açmıştı.

16 Kasım 1924 günü tramvayda, o zamanki adıyla Nafia Vekâletinin (Ulaştırma Bakanlığı) emrine rağmen kendilerinden tam bilet ücreti alınmasına itiraz eden 4 tıp öğrencisinin hoşnutsuzluğuna diğer arkadaşlarının da katılması üzerine olay büyümüş, gençler toplu halde Metro Han'a gelerek Tramvay Şirketi'nin idarecilerinin kaldığı odaları tahrip etmiş, altını üstüne getirmişlerdi. Zarar o zamanın parasıyla bin liradan fazlaydı. Olay tünel yolcuları arasında büyük heyecan yaratmış, bir güvenlik tedbiri olarak seferler de durdurulmuştu. Bu hareketin hedefle-

ri arasında Tünel yoktu. Çünkü o tarihte Tünel'de öğrencilere indirimli ücret uygulanmaktaydı.

Kuruluşundan bugüne kadar geçen yaklaşık 150 yıllık süre içinde her taşıtta olduğu gibi Tünel'de de kazalar olmuştur. Ancak diğer taşıtların yaptığı kazalar yanında bunlar gerek insan kaybı, gerekse maddî hasar bakımından küçük kalmaktadır.

TÜNEL'DE BÜYÜK KAZALAR

Çoğunluğu vagonları çeken kayışların eskikliği yüzünden kopmasıyla meydana gelen kazaların ilki 1876 yılının Ağustos ayı içinde olmuş, Pera'ya, yani Beyoğlu'na çıkan katarın kayışının kopmasıyla 8 kişi yaralanmıştı. Daha sonraları 1901, 1918 ve 1921 yıllarında yine kayış kopması yüzünden meydana

gelen kazalar birkaç kişinin yaralanmasıyla ucuz atlatılmıştı.

Ölümlü sonuçlanan bir kaza 6 Temmuz 1943 günü olmuş, Tahir Küçük yönetiminde saat 14.05'te Beyoğlu'ndan Karaköy'e inen katar yol ortasında kayışının kopması üzerine hızla Tünel'in Karaköy tarafındaki istasyon alanına çarpmış, o hızla da binanın önünden geçen yola kadar çıkmıştı. Kaza sırasında katann altında kalan Mehmet Ali adındaki memur ezilerek ölmüş, 20'ye yakın yolcu da çeşitli yerlerinden yaralanmıştı. Bundan sonra oluşan birkaç kaza da ölümsüz atlatılmış, Tünel en güvenilir taşıt olmak özelliğini korumuştur.

TÜNEL YİNE SAHİP DEĞİŞTİRİYOR

1939 yılının Mart ayında İETT idaresi, Tünel'i 170 bin liraya şirketten satın aldı. Ancak bu sahip değiştirme Tünel'e bir yenilik getirmedi. Sadece elle açılıp kapanan kapılan otomatik hale getirildi o kadar. Oysa bu yıllar Tünel'in karşısındaki rakiplerin alabildiğine geliştiği yıllardır. Tramvaya ek olarak şehirde yaygın bir otobüs şebekesinin kurulmaya başlanması, sayıları çoğalan taksiler, daha sonralan dolmuş sisteminin oluşturulması, bu emektar taşıtın müşterilerinin bir hayli azalmasına yol açtı.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında kayışsızlıktan bir süre seferleri tatil edilen Tünel bugün modernize edilerek şehirde hâlâ çalışan en eski taşıt olmak özelliğini korumaktadır ve 19. yüzyıl İstanbul'undan bize yadigâr kalan tek taşıt olduğu gibi, dünyanın da kayışla çalışan tek tüneliydi.

Günümüzdeki metronun tüneli.

Mondros Mütarekesi

ile Başlayan

İzmir'in

İşkâli

**Bundan
yaklaşık yüzyıl önce İzmir işgal edilmiş, düşman
kuvvetleri Batı Anadolu'ya yürümeye başlamıştı. Anayurdun işkali
faciasının yarattığı tepki üzerine şahlanan Türk halkı Kurtuluş Savaşı'nı
büyük fedakârlıklarla zafere ulaştırdı. Bugün 101. yıldönümünü
kutladığımız Cumhuriyet Bayramı, bu fedakârlıkların
sonucudur.**

Hamza Tahiroğlu

14 Mayıs 1919 sabahına doğru İzmir'deki 18. Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa, Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa'yı bizzat telgraf başına çağırarak, "Amiral Galthorp'dan İzmir istihkâmlarıyla civardaki savunma düzenini içeren arazinin, Mondros mütarekesinin 7'nci maddesi gereğince, 14 Mayıs 1919'da İtilâf devletleri tarafından işgal edileceğine ait durumu Babıâli'ye de bildirdiğine" dair bir nota aldığını bildirmiş ve emrini sormuştur.

Şevket Turgut Paşa, bu teklifin mütareke gereğince olduğundan, uyulması gerektiğini söyleyince, Ali Nadir Paşa:

— Fakat paşam, İtilâf devletleri tarafından yapılacak işkalin geçici olduğuna ve pek yakın bir zamanda İzmir'i Yunanlılar'a teslim edeceklerine dair burada kuvvetli söylentiler dolaşüyor. Diye cevap vermiştir.

Zamanla daha iyi anlaşılıyor ki, o zaman vatan yüzeyindeki halkımıza hâkim başlıca iki görüş, iki ruh hali vardı. Bunlardan biri vatani düşmandan, milleti esaretten kurtarmak azmiyle yanıp tutuşan enerjik ve dinamik ruh hali. Yaşamak isteyen genç ve zinde bir ruh... Öteki, bundan ümidini kesmiş, pasif ve karaksız bir ruh. Daha fazla yaşamaktan bıkmış, yaşlı bir adam ruhu... Birincisi, yaşamak enerjisini milliyet ve Türklük aşk ve idealinden almakta, ölmek kaderse, şeref ve haysiyetle ölürüm demektedir, ikincisi, korkunun ölümüne yararı olmadığını bile bile ölme koşmakta, birkaç gün daha çok yaşayabilmek için düşmandan merhamet dilenmekte, önünde eğilmektedir. Mustafa Kemal'in çevresinde toplananlar birinciye, İstanbul'daki hükümetin çevresinde toplananlar ikinciye birer örnektir.

Amiral Galthorp, 14 Mayıs 1919'da Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa'ya ve ayrıca Babıâli'ye birer nota vererek, «Mondros müterakesinin 7. maddesi gereğince İzmir, İtilâf devletleri namına, Yunan askerleri tarafından işgal edilecektir, İzmir'i işgal edecek olan Yunan kuvvetleri 15 Mayıs 1919'da öğleden sonra İzmir'e gelmiş olacaktır. Yunanlılar önce iskeleyi işgal edeceklerdir. Olayı, olabilecek istenmeyen olayları önlemek için Türk kuvvetlerinin kışkıllarından dışarı çıkmamaları gere-

kir, İzmir telgrafhanesi bir İngiliz müfrezesi tarafından işgal edilecek ve sansür edilmek koşuluyla, resmî haberleşmeye izin verilecektir» (1) demiştir.

1) Harp Tarihi Arşivi; Dolap: 49, Dotya: 66, vesika: 6.

İŞKAL DUYULUYOR

15 Mayıs 1919'da öğleden önce, Babıâli'ye «18. kolordu ile, İzmir ve resmî dairelerle haberleşme kesilmektedir» diye bir rapor gelmiş, öğleden sonra İzmir'den hiç bir haber alınmamıştır.

Fakat 18-20 Mayıs arasında Manisa'dan şu haber gelmiştir:

«İzmir, 1 ve 2'nci Yunan kolorduları tarafından tamamen işgal edilmiştir. Resmî daireler, demiryolları ve karayolları. Yunan kontrolü altındadır. İzmir halkına ya-

pılan muamele acı ve yüz kızartıcıdır. İzmir telgrafhanesi ile bir ara iletişim sağlanmışsa da konuşulamamıştır. Konuşmaya, Yunan kontrol memurlarının engel oldukları anlaşılıyor.»

İzmir'den kaçıp gelenlerden «Yunan işgal kuvvetleri komutanı» Miralay Zafiriu'nun bir beyanname yayınladığını, beyannamesinde: «İtilâf devletlerinin başarısı ile hareket eden hükümetimden aldığım emir üzerine, İzmir ve civarını işgal ediyorum, işkalden amaç, var olan kanunları uygulayıp koruyarak, halkın huzur ve rahatını sağlamaktır. Tarihi bağlarla ve çeşitli yönleriyle Yunanistan'a bağlı olan bu toprakları, İtilâf devletleri tarafından verilmesi beklenen kararlar verilmeden önce, işkal ve ilhak etmek fikrimiz yoktur. Daha önce-leri gibi mülki ve dinî memurlar görevlerine

Atatürk halka hitab ederken.

Düşmanlar İzmir'i terk etmeden önce, İzmir'i harap etmişlerdi.

devam edecek, halk, işiyle meşgul olacaktır. Görevi ve işi sırasında, bir yolsuzluk, zorbalık ve asayişsizlik olursa, kim olursa olsun bizden askerî yardım isteyebilir. Kumandanlığın kapısı, herkese, her şikâyetçiye daima açıktır. Gelenler şefkatle karşılanacaktır. Merhametimiz herkese eşittir. Herkes, güzel vatanları hakkında verilecek kararı sabırla beklemelidir» dediğini öğrenmiş bulunuyoruz.

Bu haberler, o zaman Babıâli'ce bilinmemektedir. İtilâf devletleri ve onların ağızıyla konuşan Yunanlılar, Babıâli'yi önce sadece

İzmir ve civarı işkal edilecektir, diye kandırmışlardır. İzmir'i ele geçiren Yunanlılar'ın, Aydın, Manisa ve Balıkesir'e yürüyeceğini resmî makamlar bilmemektedir. 18 Mayıs 1919 günü 14'üncü Kolordu'dan şu haberler gelmiştir:

«Bugün İzmir telgrafhanesi memurlarından Çolak Halil ile güç belâ yapılan telgraf konuşmasından şunları öğrendik: 1'inci Efzun, 4 ve 5'inci Manastır, Tesalya kolorduları, sahra topçularıyla beraber İzmir'e nakledilmiş, Türk mahallelerine, karakol ve kışlalara yerleştirilmiştir. Gelen askerın mikta-

rı 50.000 kişi tahmin ediliyor. Yarın da 7'nci Girit, 6'ncı Adalar, 2'nci Siroz ve Selanik kolordularıyla, 5.000 Giritli jandarmanın çıkarılacağı söyleniyormuş.»

«Halkla Yunanlılar arasında vukubulan bir müsademedede beş Türk, yirmi Yunanlı ölmüştür. Ali Nadir Paşa, beyaz bayrak çekerek teslim olmuş ve hakaretlerle tutulanmıştır. Resmî daireler Yunanlılar tarafından işkal ve bu esnada valiye hakaret edilmiştir.»

«Yunan askerleri, İzmir'den sonra, civarını işkal etmek için henüz harekete geçmemişlerse de, yakında harekete geçecekleri ısrarla söylenmektedir. Türkler'in bütün mlal varlığı yağma edilmiş, Türk kadınlarının ırzına geçilmiş, karşı gelenler katledilmiştir, İzmir'den kaçıp gelen bir komiserle, tüccardan Mahmud Bey'den bunları öğrendik. Bu kişiler, İzmir'e asker çıkaran Yunan donanması amiralinin, İzmir'in Yunanistan'a ilhak edileceğine, kendisinin İzmir valisi tayin edileceğine dair beyanname yayınladığını da söylediler. Aldığımız güvenilir haberlere göre işkal ve ilhak, sadece İzmir'e özgü değildir. Daha ilerilere de girilecektir. Fakat nerelere kadar genişletileceğini bilmiyoruz.»

FELAKET HABERCİSİ RAPOR

Ali Nâdir Paşa serbest bırakıldıktan sonra kendisinden şu rapor alınmıştır:

«15 Mayıs 1919 günü öğleden önce karaya çıkan Yunan kıtaları, saat 11'den itibaren, uzun bir sıraya takılmış büyük bir Yunan bayrağını omuzunda taşıyan komiteler, Rumlar'dan oluşan ve durmadan "Zito

İzmir'i terk eden Yunanlılar, kendilerini götürecek gemileri beklerken.

Venizelos" diye bağırarak kalabalık, içinde bulunduğumuz kışlanın önünden geçmeye başladı. Kapıları kapalı olan kışlanın içinde bütün subay ve erler, görevlerinin başında idi. Kolbaşı sağa dönerken, Rumlar tarafından atılması pek muhtemel bir tabanca sesi duyuldu. Yunan askerleri derhal mevzi alarak hafif makineli silahlarla ateş etmeye başladılar, işleriyle meşgul olan subaylarımız önce bu duruma şaşırarak, sonra ateşin etki etmediği kışla koridorlarında toplanmışlardı. Kasıtlı olduğuna kani olduğum için, sebepsiz yere kan dökülmesinin ateşin kesilmesi için çareler aradımsa da, ateş gittikçe artarak devam etti. Amacın, haince ve şuursuzca bir imha hareketi olduğu anlaşılıyordu. Ateşin kesilmesini sağlamak için büyük bir sırığa bağlanan bir muhabere bayrağını alıp dışarı çıktık.»

«Kışla kapısına çıkar çıkmaz, askerlik ve hükümet şeref, haysiyet ve namusunu

ayaklar altına alan, şimdiye kadar tarihin kaydetmediği cinayetlere ve hakaretlere başladılar. Bizzat benim de dahil olduğum halde, en fecî muamelelere maruz kaldık. Subayların, süngü ile ve dipçikle dövülerek kalpakları alınarak yırtıldı, çiğnendi. Paraları, saatleri, yüzükleri, sigara tabakaları ve tabancaları, hakaretler ve küfürlerle ellerinden alındı. Şekil ve kıyafetleri acayip komiteci güruhunu üzerimize saldırtan Yunan subayları, onların yaptıklarını seyrettiler.»

«Bizi götürecekleri yolun kenarında toplanmış olan silâhlı Rumlar, kafileye durmadan ateş ediyor, bir yandan da sille tokat, değnekle dövüyor, hakaret ediyorlardı. Kafile elleri yukarıda olduğu halde «Zito» diye bağırılmıştır. Pek çok subay ve er, merhamsizce şehit edilmiştir.»

«Kışlada ateşi kestirmek için elime alıp çıktığım beyaz bayrak bizzat benim elimde olduğu halde, «Patris» vapuruna kadar

getirildik. Bütün bu facialara, resmî ve gayri resmî yabancılar, limandaki İtilâf devletlerinin subayları seyirci olmuşlardır. 30-40 kişinin şehit, 60 kadarının yaralı olduğunu sanıyorum. Kolordu askerlik dairesi başkanı Kurmay Albay Süleyman Fethi Bey, Kurmay Albay Ali Bey, kolordu baştabibi Yarbay Şükrü Bey, kurmay başkan vekili Binbaşı Abdülmecid Bey, Zito Venizelos diye bağırarak için şehit edildiler (2). Vapurda üstümüzü başımızı aramaya memur edilen 30-40 Yunan askerinin yaptıkları işkence, hakaret ve facialar, subay ve erlerdeki şeref ve haysiyeti mahvetmişti, önce ben de dahil olduğum halde hepimiz, vapurun en alt ambarından çıkarılan hayvanların yerine doldurulduk. 7 saat sonra 56. Tümen Kumandanı Yarbay Hurrem Bey'le, İzmir'in iki saat zarfında boşaltılıp terkedilmesi için gereken tedbirleri almak göreviyle vapurdan çıkarılıp kışlaya tevkif edildik.»

«Vapurda kalanlar rütbe sırasıyla ve birer ikişer saat aralıklarla, vapurun ikinci sınıf kamaralarına nakledilmiş, fakat otuz iki kişilik yerlere, yüz elliden fazla subay doldurulmuştur. 48 saat, subay ve erlere yiyecek bir şey verilmemiş, yaralılara yüzeysel bakılmıştır. 15 Mayıs öğleden sonra başlayan işkence ve zulüm, 16, 17, 18 Mayıs günleri de devam etmiştir. Nihayet 8 Eylül günü evli olan subaylar evlerine gönderildi, yaralılar kışlada kaldı. Kışlada her şey tahrip edilmiş, kolordu askerlik dairesi başkanlığının, 57. tümenin kasalarında bulunan 150.000 liradan fazla para soyulmuştu. Diğer birliklerin kasaları da aynı akıbete uğramıştır. Subayların evleri de taarruza uğramış, eşyaları yağma edildikten başka, ailelerinin ırz ve namusuna da tecavüz edilmişti. Bazı bölgelerden de henüz haber alamamıştır.»

Sabah gazetesinin İzmir muhabiri, 22 Mayıs 1919'da gazeteye gönderdiği bir yazıda, işkalden bahsederken:

«... Vali İzzet Bey'in yanında bulunuyordum. Karşıdan, Yunan bayrağı taşıyan bir müfreze geldi. Validen açıklama bekleyen ve son derece heyecanlı olan kalabalık Türk halkının üzerine yaygın ateş açtılar. Bunun üzerine kanlı bir karışıklık başladı. Yunanlılar, gördükleri her fesli adama ateş ediyorlardı. Caddeler, Türk ölüsünden geçilmez oldu. Dükkânları yağma ettiler. Yerli Rumlar, Yunanlılar'a yağma edilecek yerleri gösteriyorlardı. Hükümet konağına da geldiler. Beyaz bayrak çekilmiş olan hükümet konağının içinde 5 kişiyi öldürdüler. Valiye hakaret ederek dövdüler. Yüzüne tükürdüler. Fesini parçaladılar. Zito diye bağırtilar. Yaverinin kordonlarını sökerek hakaret ettiler. Valiyi elleri yukarıda, başı açık bir halde sokaklarda Zito Venizelos diye bağırarak kışlanın önüne getirdiler. Türk evlerine zorla girip, ırzlarına geçtiler, direnenleri öldürdüler» diyor.

İzmir'i terk eden Yunanlı ve Rumlar kendilerini Yunanistana götürecek gemiye binerken.

**Adile Sultan,
Zekiye Sultan ve
Şeyhülislam
Cemalttiin Efendi'nin**

**iftar
Sofraları**

Eski
devirleri çok iyi bilen rahmetli yazarlarımızdan
Semih Mümtaz «Evvel Zaman İçinde» başlığı altında anılarını
anlatırken Ramazan'a ait olanları da «Hayal Olmuş Hakikatler» kitabında
yazmıştır.

Tahir Şirvanlı

ÂDİLE SULTAN

II. Sultan Mahmud'un kızı «Âdile Sultan» eğer erkek olsaydı, babasından hemen sonra padişah olacaktı. Çünkü Sultan Abdülmecit'le Abdülaziz'in ablasıydı. Okumuş, yazmış, gayet zeki, şiire meraklı, hatta şair, yazar ve hat yazısı güzel bir sultandı. Ebu Bekir Mümtaz Efendi'den hat dersleri almıştır. Kendisini Kaptanı Derya Mehmet Ali Paşa ile evlendirmişlerdi. Kocasını aşırı derecede sevmiştir. «Ben kocamla iftihar etmekteyim.» demiştir. Görümcesine de fazla düşkünlük gösterirdi. Adı Bihterin olan bu hanım, Büyük Reşit Paşazade Cemil Paşanın hanımı idi.

Âdile Sultan, kızı Hayriye Hanım Sultan'ı, Sultan İkinci Abdülhamid'in damadı olan Celâl Paşa'nın babası İshkodralı Rıza Bey'le evlendirmişti. Fakat hanım sultan genç ölmüştü; kocası da ardından ölmüştü. Bu acılara bir katlanışla tahammül ve sabreden sultan, artık kendini bir kat daha iyilik etmeye vermişti. Silivrikapı'daki «Bâlâ» adlı tekkeyi baştanbaşa tamir ettirmiş, bir imaret yeri açtırmıştı. Her yıl Muharrem ayında kazanlarla aşureler pişirtrek fakirlere ve çevre mahallelere dağıtırdı. Senelerce saraydan çıkmayan Âdile Sultan sekseni geçen yaşlılığında, şöyle bir âdet edinmişti: Karyolasında oturur, yemeğini yerd; ancak namaz vakitleri bu yerinden kalkardı. İpekli çarşafarla, yastıklarla süslü bu yatağın, gece uykusu geldiği vakit değiştirilmesine müsaade eder; ketenlere bürünürdü. Derdi, gece gündüz uyku uyumaktı. «Aman beni uyutun; masal söyleyin; ninni söyleyin. Ne yaparsanız yapın, uyutun; kızımı, kocamı rüyada göreyim.» derdi.

ÂDİLE SULTAN'IN İFTAR SOFRASI

Babasının ölümünden, kardeşlerinin vefatına kadar, Âdile Sultan Fındıklı'da, bugün Mimar Sinan Üniversitesi'nin olduğu yerdeki çok güzel olan sarayında oturuyordu. Ramazanlarda misafirlerle dolar ve benzeri saraylarda görülmeyen bir ihtişam ile tanınmıştı. Yemekler mücevherli sahanlarda, altın tabaklarla verilir ve Ramazanın ilk iftarına Osmanlı Hânedanına mensup bütün sultanlar saraya gelirdi. Bu usul Sultan İkinci Abdülhamit'in saltanatının ilk yıllarına kadar devam edebilmişti. Bu iftarın özelliği yalnız mücevher-

li takımda değil, yemeklerin yapılışında idi. Emektar ve işgüzar saraylı kadınların en tanınmışları iç mutfağa sokulur, güzel ve na-

dide yemekler hazırlattırırdı. Emîr dolmaları, piliçli muluhiyyeler; kaymaklı tepsi börekleri (Bu böreği üçüncü kilerci, Sul-

Adile Sultan.

tan Abdülhamid'e de yapardı.) ve benzeri yemekler hep haremde yapılırdı. Âdile Sultan'ın bir de babadan kalma hoşafçısı ve reçelcisi vardı. Bu adama çok önem verirdi. Ona sık sık Sultan Efendi'den selâm ve ihsan getirirlerdi. İftar zemzemle bozulur bozulmaz, müezzinler derhal ezan okunur, imam yerine gider, akşam namazı başlardı. Namaz seccadeleri son derece değerli ve çeşitliydi. Büyük sofralar birbirinden paravanlarla ayrılır, harem ağaları, kalfalar, halayıklar, uşaklar misafirlerin arkasından namaza dururlar, cemaatle birlikte namaz kılarlardı. Sultanın iki imamı, bir çok da müezzini vardı ve bunların sesleri birbirinden güzel ve etkiliydi. Namaz biter bitmez gümüş tepsiler içindeki billur kadehlerle şerbetler, şuruplar ve bir kat daha serinlik verici olması amacıyla dış kiralaları dağıtırdı.

SARAYIN MASRAFI

Sarayın halkından ve kalabalığından çok, dışarıdaki fakirleri yedirmek ve giydirmek için bir hayli para harcayan Âdile Sultan tahsisatını hemen hemen borç edersine sarfeder, fakat kardeşlerinin saltanatları zamanında maaşlarını herkes muntazaman aldığı için hazinesi dengesizlik çekmezdi. Sultan Abdülmecid ve Abdülaziz yılda bir kaç kez ablalarını ziyaret edip saygılarını sunarlardı. Ancak Sultan İkinci Abdülhamid bu ziyaretleri yapmazdı ve maaşlar da vaktinde verilmezdi. Bu nedenle fakirleri kendisinden fazla düşünen Âdile Sultan «Benim kimsem kalmadı; ölümünden sonra mallarım hazineye gidip çürüyeceğine satılsın, açıklarımız kapatılsın; düzenimiz bozulmasın; fakirlerimiz mahzun olmasın. Fazla gümüş takımlarıyla mücevherli sahanlar ve antika takımların ge-

tireceği para epeyce eder, bunlarla idare edilmeye çalışılsın» demiş; gerekenlere ve özellikle huzuruna çağırarak kâhyasına uzun uzun emirler vermişti. Tereddüt eden kâhyasına «Bu servet milletin sayesinde. Onun fakirine elimizden geldiği kadar bakmamız gerekiyor, tereddüde yer yoktur» demiş; gereksiz eşyayı sattırması, ölünceye kadar fakirlerle ilgilenmişti. Âdile Sultan Bağlarbaşı'nrlaki Validebağ Sarayında vefat etmiştir.

ŞEYHÜLİSLÂMİN İFTARI

Yıl 1906, akşam ezanından yirmi dakika önceydi. Bayezit camii şerifinde dolaşarak mukabeleleri dinliyor ve ayakta geziniyordum. Avludan giren büyük bir kapıya bakan iki mahfilen birisinin altında; devrin Şeyhülislâmı Cemaleddin Efendi küçük ve güzel bir seccade üzerinde oturmuş Kur'anı Kerim okuyordu. Bir taraftan da göz ucuyla gelip geçenleri süzüyor gibiydi. Ben biraz daha dolaşıp camiden çıkarken Şeyhülislâm da ayağa kalkmış, yürümeğe başlamıştı. Yanına gittim, selâm verdim. İltifat etti; beni iftara davet etti. İtiraz ettim. Çünkü o akşam ben, Hakkı Paşa Zade Sıhhiye âzasından Sait Beyin iftarına davetli idim. Değerli mimarlarımızdan Ziya'nın kayınbabası olan Sait Bey sonraları Hariciye müsteşarı olmuştur.

“O halde yarın iftara buyurunuz! Muhtara da haber vereyim” dedi. Muhtar, onun oğlu Ahmet Muhtar Kevakibî idi ve benim okul ve o sırada da iş arkadaşım idi.

Ertesi akşam Babiâli'den biraz geç çıktık; doğruca Süleymaniye Camiinin arkasındaki Şeyhülislâm köşkünün kapısına gittim. Düğmeleri ilikli olarak redingotlarını giyinmiş dört-beş ağa kapıdan beni ve benim gibi iftara gelmiş olan misafirleri karşıladılar. İçlerinden bir ikisi de önümüze düşerek ve ikide birde «Buyurun efendim» diyerek bizi üst kata çıkardılar. Büyük bir odaya girdik. Bu oda Divan odasıydı ve yüzleri yeşil kadifeli minderli bir sürü sedirle çevrilmişti. Yerlerimize oturur oturmaz, ufak masalar üzerinde tepsileri önümüze koydular. Bu tepsilerin içinde bir bardak su, bir fincan zemzem suyu, bir tabakta biraz reçel ve peynir vardı. Bir tane de gümüşten ufak bir kaşıkla bir ufak el bezi konmuştu. Bizim girdiğimiz kapının tam karşısında bulunan öbür kapı açıldı. Şeyhülislâm efendi ve oğlu Muhtar gözüksüler. Şeyhülislâm efendi güzel sarığı başında, sarı mesh papuçları ayağında idi. Muhtar da arkasından benim yanıma doğru geliyordu. Ayağa kalkmıştık, efendi hazretlerinin yerine gelmesini bekledik. Geldi ve oturdu. Hepimize ayrı ayrı temennahlar etti. Elindeki mercan tesbihi çekerek bir şeyler okuyordu. Hâlâ hatırmadadır, etrafına üflüyor gibiydi. Top atıldı, iftar ettik. Bu iş ancak iki üç dakika sürdü. Bir çok hademe gelip tepsileri kaldırdılar. Şeyhülislâm ayağa kalktı ve ilerledi; biz de beraber yürümeye başladık. Ve yine çıktığımız kadar büyük bir odaya girdik. Seccadeler halıların üzerine serilmiş, imam efendi

Zekiye Sultan.

Aylık Tarih

yerinde duruyor. Müezzinler kapıda bekliyor. Akşam namazı başladı.

SOFRAYA DAVET

Namazdan sonra yemek odasına geçtik. Misafirlere hazırlanan sofralardan birine doğru bizi davet ve işaret ettiler. Oturduk. Şeyhülislâm da biraz sonra, yani namaz sofasından çıkan cemaatten sonra, sofraya geldi ve bizim soframıza oturdu. Sonradan öğrendiğime göre; Cemalettin efendi bu sofralardan her birisini sıra ile dolaşmış. Biraz irkildik, fakat ayağa kalkmadık. Bu da böyle bir adetmiş. Yemekleri olduğu gibi tarif etmemeliğime okuyucularım müsaade etsinler. Çünkü duyacakları iştahla rahatsız olacaklarını tahmin ediyorum.

Şeyhülislâm kaşıkla içtiği çorbadan sonra eliyle yemek yemeğe başladı. Misafir sarıklılar da onun gibi yaptılar. Halbuki bizim önümüzde çatal, bıçak vardı. Çatal işe yarayıyordu ama bıçağa lüzum yoktu. Zira kesilecek bir şey yoktu. Doldurulmuş hindiler, tavuklar, kebab ve külbastılar ağıza alınır alınmaz eriyecek derecede güzel ve kıvamında pişirilmiş oldukları için çatalla dokunur dokunmaz daha tabağın içinde iken dağılıveriyorlardı. Aşçı Zenne İbrahim sanatında gerçekten bir tane idi.

Şeyhülislâm yavaş yavaş yiyordu ve sofrasındaki misafirlerle ayrı ayrı konuşuyordu. Hem nükteli konuşuyordu. Dikkat ettim. Oğlu Muhtar'ı konuşturmamak için belki fazla konuşuyordu. Muhtar'ın bazen coştugu, zamana uymayan tehlikeli lâkırdıları ağızından kaçırdığı, hatta kasten söylendiği meşhurdu ve babası da bunu biliyordu.

Yemekten sonra yine divan odasına geldik. Çubuklar, sigaralar, kahveler içildi. Sohbet girildi. Latifeler edildi. Şeyhülislâm sigara dahi içmedi. Teravih namazı yaklaşıyordu. Biz bu sırada izin istedik, "Muhtar'la beraber bir yere gideceğiz" dedik. Şeyhülislâm: «O yerde yar mı var?» dedi, güldü. Ayağa kalktı. Elini öptük. Bu sırada sofradaki tatlılardan daha tatlı bir hadise oldu, itiraf ederim, çok da sevindim. Çünkü Şeyhülislâm Cemaleddin efendi elindeki mercan tesbihi "Beyefendi oğlumuz, bu dış kirası değildir. Zira dış geçmez. Yalnız bir hatıra olur" diyerek bana hediye etti.

Kibar ve güzel bir adamdı vesselam, Allah rahmet eylesin. Şeyhülislâm efendiye de, Muhtar'a da, bizim mercan tesbihe de!

ZEKİYE SULTANIN İFTARI

Sultan İkinci Abdülhamit tahtında iken, eski devirlerde babası Sultan Abdülmecit'le amcası Sultan Abdülaziz devirlerinde olduğu gibi, ramazanlarda dahi şehzadelerin saraylarına pek girilmez, hattâ bu zatlara sokaklarda bile selâm verilmezdi. İftarlarında aşağı yukarı ancak maivetleri bulunurdu. Şehzadeler birbirleriyle de görüşmezlerdi. Görüşmeler de görüşmeleri sıklaştıramazlardı.

Ramazanlarda Sultan İkinci Abdülhamid'in kızlarının sarayları fazla ka-

Şeyhülislam Cemalettin Efendi.

labalık olurdu. Haremde, selâmlıkta, birkaç sofraya kurulur, mutfakların yanındaki büyük bir odada da fıkara iftar ve dış kiralari verilir.

Padişahın çok sevdiği büyük kızı Zekiye Sultan'ın sarayın da başka özellikler vardı. Kocasını damat Nureddin Paşa çok arkadaşı olan bir kişi olduğu için selâmlıkta da başka bir hava eserd. Kalabalık, neşeli ve samimi olurdu. Çünkü «Fıkara ekâbire (Kibar fakirlere)» de dış kiralari, hediyeler verilir.

Teravih namazından sonra «Başağa» elinde tuttuğu üstü kapalı bir çantayı açarak sıra ile misafirlerin önüne gelir, üzerinde isimleri yazılı mahfaza veya mühürlü zarfları sahiplerine teslim ve Sultan efendinin selâmlarını söylerdi. Bugün gibi hatırımdadır: Akrabamızdan, son görevi Bandırma fırka kumandanı olan Ferik Sait Paşa vardı.

Çok masraflı, evi çok kalabalıktı, namuslu bir paşa olduğu için Zekiye Sultan'ın iftarında mahfazalardan ziyade mühürlü zarfları tercih ederdi ve alıştırıyordu, "Elli altıncağızını" her ramazan alırdı.

Haremde şatafat daha bir başka ince-likte idi. Önce harem dairesi, selâmlıktan daha güzel döşetilmişti. Eşyaların kıymetlisi ve zevklisi; halıların, seccadelerin dünya durdukça o zamanki Hereke'nin yüzünü ağartacak derecede letafeti; avizelerin, şamdanların harikuladeliği; bir renkten elbiseler giyinmiş nöbetçi kızların birbirinden güzelliği, belki bin bir gece masallarından başka birşey değildi. O kadar tatlı bir uygunluk vardı ki Zekiye Sultanın sarayında bir ramazan gecesi geçirenlerin bir "Ooh çekerek, bin bir geceden bir gece çaldık ya nasılsa" diye övünmeleri pek yerinde olurdu.

Mısır Hidivinin annesi «Valide paşa» sık sık Zekiye Sultan'a iftara gelirdi. Herkes nasip olmayan bir talihle, sultanla beraber yemek yerdi. Sultana çok hürmet ederdi ve güzel konuşarak hoş vakit geçirirdi. Padişahın oğlunun bir ricası varsa Zekiye Sultan'ın aracılığıyla sağlamaya çalışır-

dı. Çoğu zaman başarılı olurdu ve Sultan, Valde Paşayı sever, hürmet ederdi.

Teravihten sonra damat paşa da sokağa çıkınca haremde iç eğlenceler başlar ve özellikle Valide Paşa şerefine kalfalardan oluşan saz takımı çalmaya başlar, milli ve yabancı oyunlar oynanır, şarkılar söylenirdi. Hatırımdadır, bir iki Çerkesçe monolog söylerlerdi, harika bir şeydi ve birisini ben de, güç hal ile, ezberlemiştim.

SULTAN HANIM ENFİYE ÇEKİYOR

Bu eğlenceler nihayet iki saat sürerdi. Herkesten evvel de Sultan efendi dairesine çekilir ve derhal enfiyesini çekmeye başlardı.

Kızının enfiye çektiğini padişah pekâlâ biliyordu ve bunu çirkin buluyordu. Fakat kabahati yüzlemiyordu. Hatta gitgide enfiye müptelâsı olduğunu öğrendiği için el altından ona Fransız enfiyesi getiriyordu, gönderiyordu...

Zaten Sultan İkinci Abdülhamit çocuklarına fazla düşkündü. Sabahları gözünü açar açmaz çocukları sorar, evli kızlarından haber soruştururdu. Fakat onlarla asla yüz göz olmaz, resmi konuşurdu. "Laubalilik tehlikelidir" der dururdu. Ramazanlarda her akşam yüz, yüz elli misafiri bulunan ve belki bunlardan yirmi, otuzunu sarayda yatıran Zekiye Sultanın haremde 85 kişisi vardı. Selâmlıkta da mutlaka 25 kişi bulunuyordu. Bunların hepsi sarayda yer içer; yatar kalkar; saraydan giyinir kuşanır, oldukça da yüksek maaş alırlardı.

Küçük büyük, zengin, fakir her evde iftar ve bir sofracık vardı. Çıraklarımızın evlerinde kendi evlerimizden daha tatlı, daha nefis yemekler yenirdi. Onlar ellerindeki, avuçlarındaki beş on kuruşla eteklerini toplamışlar, işlerini uydurmuşlardı. Kendilerine göre muntazam kilerleri vardı. İstedikleri yemekleri pişirirlerdi, bu yemeklerim tadına doyulmazdı.

Nefis reçeller, şuruplar, turşular, şıralar yaparlar, kilerlerinde saklarlar, misafirlere ikram ederler, hattâ efendilerine bunlardan hediye götürürlerdi. Ramazanın bereketi bolluğunda, ucuzluğunda, alınan malın körpeliğinde, tazeliğinde, ramazan simitlerinin lezzet ve letafetinde, pidelerin çokluğunda, tavukların, hindilerin fevkalâde ucuzluğunda, yağların, balların nefasetinde idi. Herkes güler yüzlü idi. Eski zamanlarda herkes mahzun olurdu ramazanların sonlarında.

Unutmadan şunu da söyleyeyim: Zekiye Sultan'ın ramazanlarda verdiği hediyelerle dağıttığı paraların yekûnu 2.500 altını geçirdi. Her bayramdan sonra kâhyası Hacı Akif Paşadan hesabı alan Sultanın «Allaha çok şükür» dedikten sonra neşesinden, daima önünde duran pembe billur kâsenin kapagını açıp enfiyeye sarıldığını görenlerimiz çoktu.

Osmanlı' devrinde

Selam Veren Yeniçeri

**Mahmud Şevket Paşa
Osmanlı Asker Teşkilatı ve Kıyfetleri
Harbokulu Matbaası 1325 (1907)
Sadeleştiren: H.Veysel Güteryüz**

Selam Veren Yeniçeri

Yeniçeri yanda görüldüğü gibi vazı bekaşilik üzere kollarını kavuşturarak ve başlarını vücutlarının büyük bir kısmıyla beraber eğerek selam verirler idi. Çünkü: Sultan Orhan Hazretleri muvazzaf ve kışlalı olmak üzere devamlı asker oluşturulmasını ferman buyurdıkları sırada Amasya civarında ikamet edib zahid ve takva ve keramet ile şöhreti ifafgir olan saadeti sufileden Hacı Bektaş Veli hazretlerini ziyaret buyurarak ihdas eyledikleri yeni askerin ismini tebriken hazreti şeyhin tesmiye ve hayır dua eylemiş taleb eylediklerinden azizi müşarınaleyh asakiri cedide efradından birini yanına celb edib elini merkurmun başı üstüne koyarak «bu yeni askerin ismi yeniçeri olsun. Canibi hak yüzlerini ak, bazularını kuvvetli, kılıclarını keskin, oklarını mühlik ve kendilerini galib buyursun» diyerek hayır dua eylediği cihetle kıyafeti askeriyeden bahis olan faslı saniyede mufassalen beyan olunduğu üzere hazreti şeyhin şu duayı hayır esnasında neferin başı üstünden aşağıya sarkan cebesi yenlerini muhtar olmak üzere başlarına giydikleri külahın arkasına resimde görüldüğü vechile «keçe» ilave eyledikleri mesellü ocaklarını dahi aziz müşarünaleyhin himayesinde bilerek kendilerine «taifei bekaşıyan» ve ağalarına «ağayanı bekaşıyan» namını vermiş ve tarikati bekaşıyeye salih olmuşlar idi.

سلام دہریہ بھیری

Selam Veren Yeniçeri

İstanbul'un Aynası Mir'at-ı İstanbul

**Yazan: Mehmed Raif
Günümüz Türkçesine Çeviren ve Fotoğraflar: H.Veyssel Güteryüz**

(Geçen Sayıdan Devam)

Kabataş

Dolmabahçe meydanından başlayarak kuzey-doğudan güney-batıya doğru uzanan cadde ya da deniz kıyısının kara tarafında bulunan Fındıklı'ya kadar olan yerlerden oluşan bir semttir. Burada Şirket-i Hayriye vapurlarına özgü olmak üzere bir iskele bulunduğu gibi lodos rüzgârlarının etkisinde olduğundan çok sağlam bir rıhtım ile kuşatılmış dikdörtgen şeklinde bir kayık limanı ve limanın rıhtımı üzerinde güzel bir çeşmesi ile bir adet karakolu ve araba vapurlarına özgü bir iskelesi vardır. Sonbaharda buraya pek çok balkabağı getirilir.

Burada bulunan ve bu yerin isimlendirilmesinin nedeni olan taş, devlet adamlarından Köse Kethüdâ olarak bilinen Taşâr Mustafa Necib Efendi tarafından çok güzel yontulup bir iskele haline getirilmiştir. Son zamanlara kadar orada görülmekteyse de günümüzde üzerinde yapılan bir kulübe bulunmaktadır.

Kabataş Camii

Bu caminin yapımcısı nişancılık pâyesiyile emekli olan eğitimcilerin reisi, hoca, Hemedan tarikatı ikinci şeyhi Ömer Avni Efendi ibni-Mustafa Ağa ismiyle anılmaktadır. Yapım tarihi 1651'dir. Kapısı üzerinde yapılmış ilkokul ile yanı başında bir de çeşmesi vardır. Hoca, camisinin mihrabı önünde gömülüdür.

Çeşme üzerinde aşağıdaki tarih kayıtlıdır:

[Sâhib-ül hayrat vel-hasenât ve râ'ib-ül-cennet ve el-derecât merhum ve mağfûr el-muhtâc ve âli-i rahmet-ül ricâ el-gaffur Tophâneli el-hâc Mehmed Ağa 1192]

Anlamı: [Hayır ve hasenat sahibi ve Cennet derecesini isteyen merhum ve bağışlanmaya muhtaç ve rahmet rica ve merhamet dileyen Tophâneli Hacı Meh-

med Ağa 1778]

Karşısında bulunan mezarlığın duvarı üzerinde yazılı olan tarih aşağıdadır:

Hem nâm fahri âlem matbağ emîni ya'nî İrcâ-i emri ile eyledi azm-i bekâ

Terk etdi münzât-ü câh-ı cihân ol zat

Dâ'vet edince ânı dâr-ü na'ime Mavlâ

Zâir kabri olan ihvândan mercûdur kim

Fethi ile edeler rûhuna hayır du'â

Târih-i fevti içün ahbâbı dedi ânın

Me'vâyı kıldı menzil Hacı Mehmed Ağa

1200

Anlamı:

Hz. Muhammed ile adaş mutfak emini, yani

Niyetini sürdürüp yapımını emir ederek

O kişi cihandan mevkiini ve makamını

terk etti

Allah onu Cennet mekânına çağırınca

Kabri yapan dostları ziyaretçilerden iste-

diler ki

Rûhuna Fâtihâ ile hayır dua etsinler

Onun arkadaşları ölüm tarihini dediler

Hacı Mehmed Ağa makamını burada seçti
1785

Kabataş karakolunun üst tarafında bulunan büyük çeşme merhum sadrazam Hekimzâde Ali Paşa'nın ilk kez sadrazamlığında iki yüzlü olarak güzel bir tarzda yapılmıştır. Bu çeşmenin suyu Tophâne suyundan getirilmiştir. Denize bakan yüzü üzerinde yazılı olan tarih, o zamanın seçkin şairlerinden olan Kabataşlı Seyid Hüseyin Vehbi Efendi'nindir. *Veziân-ı cihânın âb-ı rûy-ü mesa'dat-ı cûdü*

Vekil-ü saltanat sadr-ı cemil sâye-i Mevlâ Benân-ı dest-i ayn nâil edüb lüle-i mahsemden

Atâşı bahr-ü berde mâ-i cûdu eyledi irvâ

Bu ihyâ eyledi sâki-i âb-ı Kevser'in nâmın

Âli Paşa yüz suyuna gel âb-ı hayâtiç mâ

Cihâna adl-i sârî âb-ı cûdu dehre câridir

O sadr-âzamı Mevlâ ma'mur ede nûh-u

Fındıklı'da bir sebil.

Aylık Tarih

âsa
Hisâb olsa çikâr her mısra'ından Vehbiyâ
târih
Kalemle senin mermerde kazıdın segâyı
hâlâ
Mehmed Mustafa rûhuna bu âb-ı hayât
akdı
Ne dilcû çeyme yaptı fî-sebilâ Âli Paşa
1145

Anlamı:
Cihan padişahının veziri saadet ve cömertlikle akıttı suyu
Saltanatın vekili, güzel sadrazamı
Allah'ın sayesinde
Maksemdeki (64) suyu Nil nehri gibi çeşmenin lülesinden akıttı
Susayanları deniz gibi cömertçe suya doyurdu
Kevser isminde suyu sunarak burayı canlandırdı
Ali Paşa'nın yüz suyuna gel, hayat veren suyu iç

Cihana adaleti ile cömert suyu da kıyamete kadar akar
O sadrazamı Allah insanlara örnek yapsın
Hesaplansa her mısrasından tarih çıkar ey Vehbi
Senin kaleminle mermere kazıdın helâl sikkeyi
Mehmed Mustafa'nın ruhuna bu hayat suyu aktı
Allah için ne güzel çeşme yaptı Ali Paşa
1732
(64) Maksem: Şehir suyunun taksim edildiği kol ve dallara ayrıldığı yer.

Diğer yüzünde yazılı olan tarih, Şâkir Hüseyin Efendi'nindir:
Şâh-ı sûtûde seyr-ü hasr-ü Süleyman fer
Cenâb-ı hazret-i Mahmud Hân-ı mülûk
ârâ
O âb-ı rûy-ü selâtinle iki üç şehrin
Alâş-ı teşne lebin etdi sû-be-sû irvâ
Muhit-i âdâyı şevket Galata ve Tophâne
Mürâse-i sefin nesr-i olan Kasım Paşa
Bir yeni Valde Sultan-ı berrin o şâh-ı cihân
Sebil ve çeşme binâsıyla etdiler ihyâ
Âna suyundan edüb ehl-i devlete taksîm
Küsûr yerlere de oldu nice çeşme binâ
Fakat bu mevzu'-u haliye olmayıb himmet
Biraz az ede derpîş iken iki deryâ
Âna da Hızır erişüb himmet-i âliye ile
Semî sâki-i Kevser güzide-i vüzerâ
Bu himmet-i âliye bu sâhayı mürtezî
Bu îtikâd-ı kuvvî bu nevâziş-i zâ'ifâ
Bu nazm-ı devlet ve bu iffet-ü diyânet ile
O sadr-ı muhteremin misli gelmedi Hakka
Vezirler arasında nice müselleme ede
Bu çeşmesârda oldu o denlümüstesnâ
Hüdâ makâm-ı şerîfinde eyleyub dâim
Nice mâ-i serâ tevfiik eyleye Mevlâ
Yazıla tâkına şâyeste-ü Âkîfâ târih

AKabataş sebili.

Yerinde oldu binâ çeşme-i Âli Paşa'ya
1135

Anlamı:
Süleyman'ın yolunda yürüyen o övülme-ye değer şah
Memleketi süsleyen Mahmud Han hazretleri
O sultanlara özgü yüz suyu ile iki-üç şehrin
Yanarak susayanların dudaklarını baştan başa suya doyurdu
Galata ve Tophane muhitinine yardımla
Candan ağıtların yayıldığı yer olan Kasımpaşa'yı
Birini o cihan şahının Vâlîde Sultanı
Sebil ve çeşme yaparak canlandırdılar
Ana suyundan alıp halka bölerek
Küçük yerlere de birçok çeşme yapıldı
Fakat sadece bu yerde yardım etmeyip
Biraz ötede iki deniz görünürken
Ona da Hızır yetişip yüce hikmeti ile
Vezirlerin en seçkini Kevser suyunu dağıtarak
Bu yüce himmetli bu mertlik yıldızı
Bu kevvetli inancı bu gönül okşayan zarıflığı
Bu devlet nizamı ve ahlâkı ve dindarlığı ile
O saygıdağer sadrazamın benzeri gelmedi doğrusu
Vezirler arasında üstünlüğü kabul edilen olsun
Bu çeşme digerlerinden çok farklı oldu
Allah şerefli mevkiini devamlı kılarak
Allah'ın sayesinde nice yeri suya kavuştur-
sun
Ey Akif üzerine tarih yazılsa uygundur
Ali Paşa'nın çeşmesi yerinde yapıldı
1722

Bu çeşme yakınında Cizmecibaşı Bedrettin Mahmud Ağa tarafından ze-

minden yüksek olarak yapılmış tekke-mescidi vardır. Ağa, dergahın kapısı önünde gömülüdür. Bir büyük taşın üzerinde "tellal başı makamı" diye geniş kapsamlı ve doğru özgeçmişi yazılıdır. Zâviye ve mescidin yapımının bitimine [hayr-ı azîz = 1498] tamlaması ile tarih düşülmüştür. Üzgünüz ki günümüzde bu mescitten bir eser kalmamıştır. Arsa-sının bir kısmı caddeye gitmiş ve diğer bir kısmı da maden kömürü deposu haline getirilmiştir.

Bezîrgân Mescidi

Kabataş'dan Gümüş Suyu Hastanesine çıkan yokuşta ve Acı Çeşme olarak bilinen çeşmenin karşısındadır. Yapımcısı Bezîrgân Ali Efendi olup günümüzde mescit mevcut değildir. Yalnız yapımcısının türbesi bulunmaktadır. Onun mezarı tarihsizdir.

Kantarlı Baba Dergâhı

Kabataş'ta Gümüşsuyu'nda bulunmakta olup Sâdiye tarikatına bağlıdır. Dergâh 1780 tarihinde yapılmıştır. Yapımcısı Kantarcı Baba olarak bilinen bir kişidir. Kendisi 1844 tarihinde ölmüş ve tekkenin bahçesine gömülmüştür.

Hacı Fatma Hâtun Mahallesi

Kabataş yakınında Gümüşsuyu hastanesi civarında Debbağ Odaları sokağında bulunan bu yer aslında başlı başına bir mahalle olduğu halde, sonradan oluşan büyük bir yangında çoğu evlerin yanıp kül olması nedeniyle, eskiden Kabataş'da bulunan Ömer Avni Efendi mahallesine katılmıştır. Yıllarca kayıtlar ve resmi muameleler o şekilde yürütülmekte iken sonradan oraya adını ve-

Fındıklı camii.

ren mescidin tamir edilmesi ve bir çok ev yapılması üzerine;

“(Padişah cenapları sayesinde şeref-lendirilerek imar ve düzenlenmiş olan mahallelerinin, yukarıda adı geçen Avni Efendi mahallesinden bağlantısının kesilmesine ve ayrılmasına izin verilmesi, mahalle halkına tüm arazi üzerinde halk tarafından bağımsız olarak yönetilmesi için)” bu mescidin imamı Hâfız Hüseyin Efendi tarafından bir dilekçe ile sunulmuştur. Emir verilerek bu durum Vakıflar İdâresinden sorulmuş ve havale edilerek bu mescidin başka bir mahalleye bağlı bulunup bulunmadığı borç ve tapu senetleri ve bunların bulunduğu yerdeki kayıtları ile uygulanan yolun gerçekliği ile bağlı olduğu genel senetlerin cevaplandırılması için Vakıflar İdaresi müsteşarlığı teftiş mahkemesine bildirilmesi ile birlikte Nüfus İdaresi sicilinden de yapıldığı zaman arz olunan şekilde doğrulanarak anlatılmıştır. Kabataş, yani Avni Efendi mahallesinin ise iki yüze yakın evi olması nedeniyle adaleten hakkaniyetle her taraftan bölünebilir ayrılabilindiğinin anlaşılmasına dayanarak bu konu hakkında yüce daireniz tarafından iki yıl kadar bir süre devam eden resmi haberleşme ve inceleme sonucunda belirtilen Hacı Fatma Hatun mahallesinin yüz hane olarak ayrılıp başlı başına adı geçen Hafız Hüseyin Efendi tarafından idare edilmesine ve mahalleli tarafından seçilecek iyi hali kişilerden iki muhtar ile birlikte imamlığa ait resmi mühürün hakkı olan yetkililere teslim edilmesine Meclis-i Emânet (65) tarafından karar verilmiş ve sınır belirleme haritası tanzim edilerek belediyeden yazı ile Dahiliye Vekâletine gönderilmiştir. Bu kolaylık sayesinde padişah ce-

napları bu alanı oluşturan tasarımın uygulanması için onay vermiştir. Gerekli hususların toplanması zorunluluğu nedeniyle mahalle halkı tarafından bölünen idare dikkat ve doğrulukla oluşturulmuştur. Şükür ederek adı geçen imamın yıllarca takip ederek ve elli senelik güzel ve büyük bir vakfın bu şekilde hububat ihracına hizmet ve başarısından dolayı kendisi gerçekten takdine layık görülmüştür.”

Hacı Fatma Hâtun eski Tersane-i Âmire emini murhum Hüseyin Efendi'nin temiz huylu kızı ve Mehmed Paşa'nın imamı merhum İbrâhim Efendi'nin hanımıdır. Mescidin tamamlanmasına [bağ-ı kuddis 1705] tamlamasıyla tarih düşülmüştür. Aslında bina ahşapken ölümünden sonra tuğlaya dönüşürülmüştür. Yapımcısının kabri Üsküdar'dadır.

(65) Meclis-i Emânet: İstanbul'da ilk belediye teşkilâtı yapıldığı zaman belediyede oluşturulan, Hükümet tarafından tâyin edilmiş altı üyeden oluşan meclis idi

Mescid geçen zaman içerisinde harap olmuş ve 1839 tarihinde kaptanı deryâ bulunan Mehmed Ali Paşa tarafından yenilenecek tamir olunmuş ve kapısı üzerine aşağıdaki tarih yazılmıştır:

Hak, Mehmed Ali Paşa'yı muaffak etdi
Mescid-i Fatma Hâtu'nu güzel eyledi binâ
Şâh-ı mefgurda olan hidmet-i vâlâsı çün
Kıldı Sultân-ı cihanbân-ı ferîk-i şûrâ
Dil-i aşk gibi yanmışdı bu ma'bed-hâne
Kıldı ma'mur yeniden o sehâvet-i pîrâ
Men beni mescid-i âlem olan ârif eyler
Sinni ol zâta verir mislini Cennetde Hüdâ
Yazsa Safvet nola cevher gibi bârik târih
Muhterik mescidi etdi Ali Paşa ihyâ

1255

Anlamı:

Allah Mehmed Paşayı başarılı etti
Fatma Hatun mescidini güzel yaptı
Şah'ın övünülecek olan büyük hizmeti için
Cihanın bekçisi Sultan, meclis başkanını
Aşığın kalbi gibi yanmıştı bu mabet
O cömertçe imar ederek yeniden yaptı
Ki ohu alemin mescidi olarak tanıtırım
Allah o kişiye Cennet'te verir mislini
Yazsa ne olur Safvet dakik tarihini mücevher gibi
Harap olan mescidi Ali Paşa canlandırdı
1839

Rıhtım üzerinde dikili olan taş üzerinde yazılı olan tarih aşağıdadır:
Şah diyarül neval-i saltanat Abdülmecid Hân'dır
Eden feyz-ü cûdu ber-ü bahre her zaman icrâ

Bu sulardan geçince furtuna hengâmı kayıklar
Hatır-huffi ile nâsa gelürdü dehşet-i âzama
Bu limanı o cevher-i rûz-i ihsân edicek icâd
Kabataş oldu Güher pâre-i emniyet-i deryâ
Rûha buldukca tendbaddan zerkacalar bunda
O Şâhı rüzgârın fetinesinden saklasun Mevlâ
Sezâ terciñ ederse senin târihin kamel-i Ziver
Bu liman resini kıldı Hân Abdülmecid inşâ
1267

Anlamı:

Memleketin şahı, saltanatın talihi Abdülmecid Han'dır
Cümertliğini yeryüzüne her zaman akıtan
Bu sulardan geçince gürültülü fırtınada kayıklar
Gürültü ile gelirdi insanlara büyük bir dehşetle
Cevher saçan, bu limanı lutf ederek yaptırarak
Cevher parçası Kabataş, denizin güvenli yeri oldu
Ruhu bunda buldukça şiddetli rüzgardan güçlü dalgalar
Allah o Şâhı rüzgarın fitnesinden saklasın
Ziver senin kalemini tercih ederse uygundur
Görünen bu limanı Abdülmecid Han yaptırdı
1850

Denize bakan yüzeyi üzerinde yazılı olan beyitler aşağıdadır:
Cihangir-i zamân ma'delet Abdülmecid Hân'ın

Aylık Tarih

*Nesîm-i lutfu bahrisine verildin canbaş-ı
ikbal
Nizâmı eyledi bahr-i beri me'vâyı emniyet
Olur emvâc-ı adlinden cihan deryâ-ı em-
niyet
Seryerinde Hüdâ ol şehriyârı eylesün
dâim
Cihânda kıldı çok hayretle ibkâ-yı emni-
yet
Bu manzûme ile Ziver tâm olursa nola
târihim
Kabataş oldu bu liman ile bak câ-yı em-
niyet
1267
Anlamı:
Zamanan cihangiri, adaletli Abdülmecid
Han'ın
Lükuf rüzgarı denizine, talihine hareket
verdi
Düzeni ile denizi ve karayı güvenli yer
yaptı
Adalet dalgalarından cihan güven deni-
zi olur
Sonunda Allah onun hükümdarlığını sü-
kerli kılsın
Cihanda çok hayır yaparak sürekli güven
sağladı
Bu şiir ile tam tarihi olursa ne olur Ziver
Kabataş bu liman ile güvenli mekân oldu
1850*

Kabataş vapur iskelesi önünde
1798'de hayır için yapılmış düz bir çeş-
me vardır.

Kabataş karakoluna bitişik olan
namazgâhta dikili olan taş üzerinde ya-
zılı metin aşağıdadır:

*[Cennetmekân Firdevs âşiyân ebu-el-
feth Sultan Mehmed Hân hazretlerinin
çizmecî başısı Mahmud Bedreddin Ağa'nın
dokuz yüz dört târihinde vakf etmiş oldu-
ğu işbu namazgâh arsası bu kere ta'mir
olunmuşdur 1289]*

Anlamı: *[Mekânı Cennet olsun, cen-
netlik Fatih Sultan Mehmed Hân hazret-
lerinin çizmecî başısı Mahmud Bedreddin
Ağa'nın dokuz yüz dört (1289) târihinde
vakf etmiş olduğu bu namazgâh arsası
bu kez ta'mir olunmuştur 1872]*

Karakolun karşısında günümüzde
odun deposu olarak kullanılan yerde
gömülü bir kişinin başı ucuna yakın bir
çeşme taşı üzerinde aşağıdaki beyitler
yazılıdır:

*Erişe rûhuna âsâr-ı rahmet
Bu âb-ı oğlu için etdi icrâ
Bula nûş eden dilteşne rahat
Dedi Hâtif meşâl-i mâ-i Cennet
1066*

Anlamı:
Eseri rûhuna rahmet olarak erişsin
Bu suyu oğlu için akıttı
İçen susamışlar rahatlık bulsun
Hatif dedi Cennet suyu gibi

1655

Ali İspir

Kabataş çevresi ve civârında olan bu
yerde Hâcî Ali Ağa tarafından yaptırıl-
mış bir mescit vardır. Bu kişi mescidinde
gömülüdür. Burasının bu isim ile tanın-
masının nedeni mescidin imamlarından
birinin Ali İspir olarak bilinmesinden ile-
ri gelmiştir.

Fındıklı

Kabataş'ın güney-batısında bir tara-
fı sahil ve diğer tarafı tramvay caddesiy-
le çevrilmiş bir semt olup kuzey-batıda
bir ucu Taksim'e ulaşan ve güney-batısı
Tophâne semtine bitişik bir semtdir.

Fındıklı Câmii

Deniz kıyısında ve caddeye bakan bu
câmi Anadolu kazaskerliğinden azl edil-
miş Mehmed Vusûlî Efendi tarafından
yaptırılmıştır. Bu kişi Sultan Hûbî (güzel)
Ayşe Hâtun hazretleri ile evlenmiş ve bu
nedenle "Hûbî mollası" lakabıyla da ün-
lenmiştir.

1588 yılında ölmüş ve Eyüp Sultan'da
kendi özel türbesine gömülmüştür. Ya-
nında bağımsız bir zaviyesi vardır. Hûbî
Ayşe Hâtun da yakınında ve özel türbe-
sinde gömülüdür.

Câminin yakınında olan okul ile ha-
mam, merhûmun vakfıdır. 1748 yılında
İstanbul kadısı iken bu câminin vakfının
çoğaltılmasına hizmet eden Çelebizâde
İsmâil Âsım Efendi'dir. 1822 yılında olu-
şan bir yangında câminin çevresi yan-
mış ve yeniden tamir edilerek hünkâr
mahfili de genişletilmiştir. Câmiye biti-
şik sebil üzerinde yazılı olan tarih şudur:
Şehinşâh-ı cihan Abdülhamid Hân ibn-i

Ahmed Hân

*Hemîşe mazhar feyz-ü cinân-ü kibriyâdır
bu
Ânın asr-ı hümâyununda bulunmuşdur
cihân zînet
Her edvârında nakd-i sâz-ı sâfdan
deryâdır bu
Husûsâ keyl-i nazar hayrâtına destur-u
nişânın
Muvaffak oldu âşâra âna hakdan îtâdir
bu
Mahallinde aceb berk-i kerem sarf-ı him-
met kıldı
Hulûsudur ânın billah tevfik-i hüdâdır bu
Bu cem'iyetler rânâ cây-ı bil kim yoğ iken
el-hal
Bî-hamdullah ki nekdar-ı şek rüzvan
sefâdır bu
Akdi sel-sebil âni mâ-i Kevser mülke
Cennet'den
Hayat olsun Abdullah kim ayn-ül şif"adır
bu
Bu semtin eyleyüb verdi hakka âsaf-ı
yektâ
Şerefle saçıldı Fındıklı mecrâsına revâdır
bu
Zülâl-i âsa için ey teşnegân âb-ı
musaffâdan
Yusuf Paşa-yı berâber su medhe sezâdır
bu
Vekîl-i mutlak şâh-ı muazzamdır
sedâkatle
Duâsı vâcib her ahd-i vükelâdır bu
Nice hayr ile nâm-ı şerîfin yazdı mermer-
de
Hüdâ-yı mağfiret-sâza kemâl-i ilticâdır bu
Değildir zînet-i suru cihâna münhasır
mülke
Lücce-i ah eserdir nûşe-i yüm bekâdır bu
Edüb rûh-i revân âsar ki tuhfe-i nâ-çâre
Şefa'at cûyu bâb-ı ceyb müctebâdır bu*

Fındıklı'da Zevki Kadın Sıbyan Mektebi ve Çeşmesi.

Edibâsında yaz itmâmına târih-i zîbâsın
Söz olmaz tarhına âlâ sel-sebil dilkûşâdır
bu

1201

Anlamı:

Ahmed Han'ın oğlu cihanın şahlar şâhı
Abdülhamid Han

Cennetin kudretiyle daima bolluk sağla-
yandır bu

Onun padişahlığı zamanında cihan zinet
bulmuştur

Zamanında temiz nakdinden deniz gibi-
dir bu

Özellikle hayırlarına bakıp Allah'ın izniyle
Eserleri başardı, ona Allah'ın bağışdır bu
Hayret, yerinde hızla cömertce yardımla-
rını sarf etti

İnan ki onan temiz gönlüdür, Allah'ın yar-
dımıdır bu

Bu güzel eserler bil ki şimdiki gibi yok iken
Allah'a şükür ki ne kadar şık, gönlü rahat-
latandır bu

Cennet'den Kevser suyunu buraya selse-
bil akıttı

Abdullah'ın hayırı olsun ki şifa kaynağı-
dır bu

Bu semte yaparak verdi doğrusu, eşsiz ve-
zir

Şerefle dağıldı Fındıklı yoluna münasip-
tir bu

Tatlı su gibi için ey susamışlar tertemiz su-
dan

Yusuf Paşa'nın sahildeki suyu övülmeye
değerdir bu

Sınırsız yetkisi olan muhteşem padişaha
sadık kalarak

Her zaman duası gereken, vekilidir bu
Bir çok hayır ile şerefli ismi yazıldı merme-
re

Allah'ın bağışlamasına uygun, teslimiyet-
le sığınandır bu

Görünen süsü yalnız mülke değil cihana
mahsistur

Gerekli eserdir, bereketi sürekli olan içe-
cektir bu

O eser ki rûhuna can veren naçiz hediye-
dir

Sevgilinin kapısında şefaata arayan seçil-
miştir bu

Yâ Edib, tamamlanmasına güzel tarihi-
ni yaz

Düzenine söz olmaz, gönüllere ferahlık
veren güzel sebildir bu

1786

Câminin kabristanında Hüseyin
Paşazâde baş ruznâmecî (66) Hacı Meh-
med Bey tarafından bir duvar çekilmiş
ve üzerine dikili bir taş aşağıdaki beyit-
ler işlenmiştir:

(66) Ruznâme: Günlük olayların yazıl-
dığı defter. Olayların zaman sırasına göre
yazılmış bulunduğu defter.

Mehmed Bey Efendi ibn-ül-Hâc Hüseyin
Paşa

Göçüb bu dehr-i dûnden kıldı azm-ı ilm-i
bâlâ

Hemîşe pîşe-i evrâd ile ezkâr idi ol zâtın
Şeb-i rûz eyledi tahsîl zâd-ı âlemi ihyâ

Kerrâren hac ile ta'mir etdi çok hizmet
Şef'î ola âna rûz-ü cezâda Kâ'be-i âliyâ

Eğerci cânib-i devletden olmuşdu âna
mâmur

Becâi-i âverde-i hidmet olub sa'i eyledi
Hakka

Tehî-i destâna in'âm etmeyi mu'tâd edin-
mişdi

Tasdik etmede ihmâl-ü imsâk etmedi aslâ
Nice def'â olub ruznâmçe-i evvel yine âhir

Kapandı defter-i âmâli etdi zimmet-i ârâ
Mîr-âmed olmuş iken her âcikan devlet

içinde
Kodu bâlin heşt-ül-hüdâ sırrı kabri edüb
me'vâ

Olub tay karde-i dest-ü ecâl rûz-i nâmçe-i
ömrü

Çü nakş-ı sûret-i âlem eder tahvîl-i istidâ
Selâ üzre mürûr etmişdi evkâtı bu âlemde

Ede ikbâda bâri câyigâhın Cennet-i âlâ
Gelüb bir dâi-i ihlâs-ı müşid dedi târihin

Mehmed Bey Efendi eyledi rahmet-i sühâ
Mevlâ

Anlamı:
Hacı Hüseyin Paşa'nın oğlu Mehmed Bey
Efendi

Göçüp bu dünyadan, kararlı yüce âlem'e
gitti

Daima alışılmış dualar ile anılıyordu o
Gece-gündüz çalışıp âlemi canlandırıyor-
du o

Defalarca hacca gidip bir çok hizmet ve
onarım yaptı

Kıyamet fünü ona şifa olsun yüce Kâbe
Eğer devlet tarafından ona görev verildi-
yse

Geri dönüşte hizmet edip çalıştı doğrusu
Boş destanları düzelterek anlatmaya alış-
mıştı

Sadaka vermekte cimrilik etmedi asla
Bir çok kez baş ruznâmecî olup, gene so-
nunda

Amel defteri kapandı, zimmetini bıraktı
Baş olmuşken her bakımdan devlet içinde

Çok kıskançlık yaptılar, kabiri başına gelip
Yanyana sıralanarak sonunda, ruzname
amirinin

Yüzlerinin şekli âleme yakarışa dönüşür
Namaz kılarken, bu âlemden ayrılma za-
manı gelmişti

Bari öbür dünyada makamın yüce Cen-
net olsun

Gelip yürekten dua eden biri dedi tarihini
Mehmed Bey Efendi rahmetli oldu, koru
Allah'ım

Bu mezarlıkta gömülü Sâdık
Efendi'nin mezar taşındaki tarih budur:

Hazret-i Sâdık Efendi rahmetullah-ı âliye
Etdi azm-i sâna-i dâr-üs-selâm

Ol semî-i fahr-i âlem fâzıl tekvâ penâh
Olmuş idi iki def'a uz ile mevtâ-ül-enâm

Mâhiyet-i envâr ola kabri âli-yüm el-
kıyâm

Lahsede olunca nihâda pâ dedim târihini
Cennet-ül-me'vâ ola Sâdık Efendi'ye

makâm
Anlamı:

Sâdık Efendi hazretleri Allah'ın rahmetiyle
Cennet makamına gitmeye azmetti

O işiten, alemlerin yaratıcısı, o faziletli ko-
ruyucu

İki kez önem verilerek baş müftü olmuştu
Yüce kabri kıyamete kadar nurların inece-
ği yer olsun

Ey Nihad hemen olunca pâ (67) dedim ta-
rihini

Sâdık Efendi'nin yeri Cennet makamı ol-
sun

(67) pâ: ebced hesabında "b" harfi gibi
iki sayısına kırışılık eder.

Fındıklı Câmiî'nde Gömülü Önem-
li Kişiler

**Sâdeddinzâde Sâdık Mehmed Efen-
di** – Medrese hocası Feyzâ Efendi'nin

soyundan, 21 Aralık 1630'da doğmuş-
tur. Medrese hocası ve molla olup Ocak

1779'da İstanbul pâyesi ve 1780'de Ana-
dolu veziri ve Eylül 1781'de Rumeli vezi-
ri olup Ekim'de şeyhülislam oldu. Ocak

1708'de ihtiyarladığı görülüp istifa et-
miş ve 20 Kasım 1708'de ölmüş ve Fın-
dıklı Câmiî'nin önüne gömülmüştür.

Âlim, edip, hayır sahibi olup Türkçe,
Arapça ve Farsça şiipleri vardır.

**Sadreddinzâde Abdurrahman Efen-
di** – Şeyhülislâm Sâdık Efendi'nin oğ-
ludur. Medrese hocası ve uzun süre

fetvâ mektupcusu oldu. Bunun çocu-
ğuna [Mektûbîzâde] denildi. 1721'de

Yenişehir mollası ve sonra Şam molla-
sı ve 1729'da Mekke-i Mükerrreme mol-
lası, 27 Mayıs 1731'de İstanbul kadısı

olup ertesi yıl azl olundu. Mart 1738'de

Kastamonu'ya gönderilip sonra Ana-
dolu pâyesi aldı. 8 Ağustos 1747'de öl-
müş ve Fındıklı Câmiî'ne gömülmüştür.

Âlim ve kompozisyonu düzgün bir kişiy-
di. Oğlu Zeynel Âbidin Mehmed Efen-
di kendisinden yirmi gün önce ölmüş ve

yanına gömülmüştür.

Fındıklı Tekke ve Mescidi

Bu tekke, Hazreti Sünbül Sinan tari-
katına bağlı olup deniz subaylarından

Arap Ahmed Paşa'nın munterem hanı-
mı Saraylı Perîzat Hâtun tarafından yap-
tırılmıştır. Kocası ile birlikte bu mescidin

Aylık Tarih

yakınında bulunan türbede gömülüdürler. Karşısında bulunan çeşme adı geçen paşanıdır. Üzerinde yazılı tarihin tarih mısrası şudur:

Selsebil oldu, Ahmed Paşa'nın çeşmesinden için
1575

Ölümüne [hasenât-ı fenâ = 1599] tamlaması ile tarih düşürülmüştür. Bu tekke 1823 Şubat'ında oluşan büyük Tophane yangınında yanmış ve sonradan kaptan-ı deryâ Hüsrev Mehmed Paşa tarafından yerilenecek yaptırılmıştır.

Çeşmenin üzerinde iki hadis vardır.

Tekke İçerisinde Gömülü Olan Şeyhler

Bu zaviyenin şeyhi, Şeyh Hasan Efendi olmuştur. Onun ölümünde yerine Şeyh Seyit Cafer Keşfi Efendi şeyh olmuş ve 1643 tarihinde ölümlüştür. Ölümüne aşağıdaki mısra ile tarih düşülmüştür.

Hû-deyûb Câfer Efendi azm-i ferdûş eyledi.

Anlamı:
Câfer Efendi Allah diyerek Cennet'e gitti

Yerine Şeyh Recep Efendi post-nişin (şeyh) olup bu da 1645'de öldüğünde yerine Fâzılâ Efendi şeyh olmuştur. 1654'de ölüp yerine Ümmî Hüseyin Efendi zaviye şeyhi olup 1706 yılına kadar 53 yıl şeyhlikte bulunmuş, onun da ölümünde Mustafa Efendi şeyh olmuş ve 1727'de bunun da ölmesiyle yerine Mehmed Efendi şeyh olmuştur. O da 1736'da ölmüş ve yerine İbrâhim Efendi şeyh olmuş, onun da 1764 yılında ölmesiyle Seyit Menmed Nebî Efendi post-nişin olup, 1775 yılında ölmesiyle yerine şeyh Anmed Efendi ve onun da ölümünde Hâfız Efendi yerine geçmiş ve 1818 yılında öldüğünde yerine bu tekkenin son şeyhlerinden [Yunus Efendi] şeyh tayin edilmiş ve çok ün salmıştır. Bunun da ölümünde şeyh Hâfız Ahmed Efendi şeyh olmuş, o da Ağustos 1884'de caddede ölmesiyle yerine oğlu Şeyh Kudret Efendi şeyh olmuş ise de sağırılığı nedeniyle o zaman şeyhliği vekâleten Reşâdiyeli Şeyh Hâfız Mehmed Şevket Efendi yürütmüştür.

Tekkede misafir olarak bulunup 1829 yılında ölen Şeyh Abdurrahman Efendi'nin mezar taşında yazılı olan tarihidir:
Mahv olub aşk ile dergâh-ü salhe yürüdü

Şeyid-i sâlik hak hazret-i Abdurrahman Şâzeli, kadri, nakşi ve fari' idi hem Kutb-ü yaktâ idi âdâb-ı tarikinde hemân Şânına dense dahî ârif-i yâ ah sezâ Vakf-ı sırrı melâmet ede ol pîr-ü cihân Cânını etdi fedâ zevk-ü cemâle gitdi Rûhunu rahmet ile şâd ede Rabb-ı yezdân Göçdü bir âşık dedi ağla oku târihin Hû dedi terk-i fenâ eyledi Abdurrahman
1245

Anlamı:
Aşk ile perişan olup dergaha ulaşmaya yürüdü

Kazancı camii.

Doğruluk yolunda giden Seyit Abdurrahman hazretleri

Şazeli, Kadîri, Nakşî ve Farî-i idi hem de Benzersiz reisi idi hemen her konuda Ününe, yâ âriflerin dostu denilse de uygundur

Sırrını bilen o cihan yücesini kiskansınlar Canını feda etti zevk ve güzelliğe gitti Ruhunu rahmet ile bahtiyar etsin alemlerin yaratıcısı

Göçtü bir âşık dedi ağlayarak oku tarihini Allah diyerek dünyayı terk etti Abdurrahman
1829

Tekkenin yakınında olan çeşme ile üzerinde olan okulu Sultan Üçüncü Osman Han hazretlerinin silahtarlarından baş veziri ile çırağı olan Bıyıklı Ali Paşa yaptırmıştır. Hattâ 1755'de öldüğü zaman bu hayır tamamlanmamış olduğundan padişah hazretlerinin kadın-

larından Üçüncü Zevkî Kadın hazretleri tarafından tamamlanıp vazifesi de Nûruosmâniye Câmii vakfına eklenilmiştir. Geçen zaman içerisinde çeşmenin su yollarının harap olmasıyla tersâne emirlerinden Hüseyin Efendi isimli kişi yeniden su getirip çeşmeyi de onararak canlandırmıştır.

Fındıklı Camii yakınında ve cadde üzerinde bulunan hamamın kapısı üzerinde yazılı olan tarih aşağıdadır:
Dediler hazret-i Menlâ Efendi yaptı bir hamam

Nazîrin görmedi âlemde erbâb-ı nazâr ânun

Suyunu nola aksa âyinesi sâf meşrebler

Ki zîrâ şimdi olur âb-ı rûyu sahn-ı dünyânun

Görenler ol makâm-ı dilkuşa ânın dedi târihin

Leb-i deryâda seyrân ile hamamını Menlâ'nın

Anlamı:
Molla Efendi hazretleri bir hamam yaptı dediler

Bakanlar onun benzerini görmediler dünyada

Benzeri temiz suyunu akıtsa ne olur Çünkü yer yüzünde şimdi suyu akar Görenler o gönül açan yere dedi tarihini

Deniz kıyısında seyredin hamamını Molla'nın

Hamamın ilerisinde ve cadde üzerinde terk edilmiş durumda olan bir çeşme vardır ki üzerinde aşağıdaki metin yazılıdır:

[*Hayır ve hasenat sahibi eski ağa kethüdâsı merhûm ve mağfiret isteyen Harputlu Mustafa Ağa'nın çeşmesi 1761*]

Kazancı Başı

Fındıklı yakınında olan bu yerde Kazancı Başı Hacı Ali Ağa tarafından yaptırılmış bir câmî vardır. O kişi câmînin yakınında bulunan abdest almaya özgü musluklar civârında gömülüdür. Mezarı taşında olan tarih 1657'dir. Daha sonraları, mütevellîlerden Hacı İbrâhim Ağa tuğladan bir minare ile bir okul ve vazife (68) ekleyerek o yeri canlandırıp ikinci vâkîfı olmuş ve ölümünde câmînin mihrabı önüne gömülmüştür. Mezar taşına ikinci mütevellî diye yazdırmıştır. Câmînin karşısında köşede bulunan kârgir ve büyük çeşme Köprülüzâde Ahmed Paşa tarafından 1732'de yaptırılmıştır.

(68) Vazife: Vakıf gelirinden verilen ödenek.

(Devam edecek)

Eski İstanbul Abideleri ve Binaları

Şehrin Kuruluşundan Osmanlı Fethine Kadar

Yazan: Prof. Dr. Celal Esat Arseven

Günümüz Türkçesine Çeviren: H.Veysel Güteryüz

Arkadiyus (Arkadios) Sütunu

Bizans'ın yedinci tepesi olan «Avrat Pazarı» tepesinde Arkadiyus (Arkadios) Meydanı denilen meydanın ortasında bir sütun vardı ki buna Arkadiyus (Arkadios) Sütunu derler. Bugün bu sütunun ancak altı metre kadar yükseklikte olan tabanı kalmıştır. 401 yılında imparator Arkadiyus (Arkadios) tarafından diktirilmiş ve üzerine kendi heykeli konulmuştur. Kodinos'un anlattığına göre bu sütun Toru (Tauri) (Bayezit Meydanı) Meydanı'ndaki Teodos (Theodosios) Sünunu'na tam olarak benzemektedirmiş ki bunların her ikisi de Roma'daki «Troyan (Trajan)» Sütunu'na benzer olarak yapılmışlardır. Bugün bir bahçe içinde bulunan temeli, gene sütunun bulunduğu eski yerdedir. (4) Metre kadar genişlikte olan bu tabandan sütunun içine çıkmak için merdivene girilen bir kapı vardır.

Bu sütunu görmüş olan Kodinos açıklamasında diyor ki: «Sütunun içinde taş merdivenle döne döne tepesine kadar çıkılır. İki yüz otuz üç basamak olup elli altı küçük pencereden ışık alır.» Sütunun dışarısı Napolyon'un (Napoleon) Paris'te Palas Vendom'daki sütunu gibi metal kaplı olup üzerinde İmparator Teodos (Theodosios) ve Arkariyus'un (Arkadios) kazandığı zaferleri resimlendirilmişti. Banduri'nin İstanbul'a dair yazdığı eserde bu sütun

Arkadius Sütunu

nun bir Venedikli tarafından yapılmış resmi vardır.

Bu sütun 1685 yılında bile varmış. Fakat tehlikeli bir durumda harap olduğundan yıkılmış.

Gelecek Sayıda:
Marsiyen (Markionos) Sütunu
(Kız Taşı)